

Copenhagen Business School 2012
Institut for regnskab og revision
Cand.merc.aud.
Kandidatafhandling
Aflevering. 2. marts 2012

Going concern

Revision i en krisetid

Udarbejdet af:
Kamilla Skov Nielsen

Vejleder:
Christian Huss

Antal anslag: 174.514

Indholdsfortegnelse

Executive summary	1
1. Introduktion	3
1.1 Indledning	3
1.2 Problemformulering.....	5
1.3 Afgrænsning	6
1.4 Metodevalg og afhandlingens struktur	7
1.5 Målgruppe.....	10
1.6 Kildekritik	10
2. Virksomheden og dens omgivelser	11
2.1 Finanskrisen	11
2.1.1 Myndighedernes tiltag	14
2.2 Omverdenen	16
2.3 Revisors rolle	18
2.3.1 God revisorskik.....	21
2.4 Agentteorien	22
2.5 Forventningskløften	23
2.6 Sammenfatning	25
3. Planlægning.....	27
3.1 Revisors planlægning i en krisetid	27
3.2 Planlægning af revision og udførsel af risikovurderingshandlinger	29
3.3 Revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser.....	30

3.3.1 Eksterne faktorer	31
3.3.2 Virksomhedsspecifikke risici.....	32
3.3.3 Risikovurderingshandlinger.....	33
3.4 Sammenfatning	35
4. Going Concern.....	37
4.1. Definition af going concern	37
4. 2 Ledelsens ansvar	38
4.2.1Tidshorisonten for ledelsens vurdering af going concern.....	40
4.2.2 Tiden efter ledelsens bedømmelse	41
4.3 Revisors ansvar.....	42
4.4 Revisionsdokumentation.....	44
4.5 Betydelige forhold.....	45
4.6 Sammenfatning	46
5. Revision af Going Concern	47
5.1 Planlægning af revisionen	47
5.1.1 Revurdering af risici, herunder betydelige risici.....	47
5.1.2 Revurdering af kontrolmiljøet.....	48
5.1.3 Revurdering af væsentlighedsniveauet.....	49
5.2 Revision af going concern problemstillinger	49
5.2.1 Økonomiske forhold.....	52
5.2.2 Drifts forhold	54
5.2.3 Andre forhold	54
5.2.4 Analyse af pengestrømme	54

5.2.5 Finansiering af gæld	55
5.2.6 Øvrige handlinger	55
5.3 Revisionsmæssige udfordringer ved regnskabsmæssige skøn.....	57
5.3.1 Anvendelse af en revisorudpeget eksperts arbejde.....	58
5.3.3 Begivenheder efter balancedagen	59
5.4 Sammenfatning	63
6. Besvigelser	65
6.1 Definition af besvigelser.....	65
6.1.1 Besvigelsestyper.....	67
6.2 Ledelsens ansvar	69
6.3 Revisors ansvar.....	70
6.4 Sammenfatning	72
7. Revision af besvigelser	73
7.1 Besvigelsestrekanter	73
7.1.1. Incitament	74
7.1.2 Mulighed	75
7.1.3 Retfærdiggørelse.....	75
7.2 Besvigelsestrekanter i sammenspil med regnskabsmanipulation	76
7.2.1 Incitament	76
7.2.2 Muligheder	77
7.2.3 Retfærdiggørelse.....	78
7.3 Besvigelsestrekanter i sammenspil med misbrug af aktiver	79
7.3.1 Incitament	79

7.3.2 Mulighed	80
7.3.3 Retfærdiggørelse.....	80
7.4 Sammenfatning	81
8. Going concern og besvigelser	82
8.1 Sammenfatning	86
9. Konklusion.....	87
10. Afsluttende perspektivering.....	89
Revisionsstandarder:.....	90
Bøger:.....	90
Artikler:	91
Publikationer:.....	91
Lovgivning:	92
12. Figuroversigt	92
13. Anvendte forkortelser	92

Executive summary

The main purpose of this thesis is to analyse the work of the accountant with regards to Going Concern in a time of economic crisis.

Will a company be able to carry on for a period of 12 months? The current crisis started around 2008. Companies discovered a new reality where the dependency on fellow companies was apparent. Not only were internal measures important in the survival of the company but the entire food chain of supply and demand also became vital. In an attempt to guard from losses, banks ceased giving loans and the companies were squeezed on liquidity. When banks change tactics so abruptly everyone feels it, and the public reaction was to stop spending money.

The food chain was smashed, liquidity dried out and sales dropped while the lines of credit became shorter and funds from creditors became more difficult to obtain. The public reaction also manifested itself in a never before seen scepticism towards accountants.

Firms auditing companies were simply accused of not doing a good enough job. In this thesis the role of the accountant is debated. It is argued that the harsh accusations are not always properly placed and the role of the accountant is analysed. In order to offer the reader full insight into this role, which is crucial in the determination of Going Concern, theories such as the expectation gap and the problem of Principal-Agent are used.

In the planning process the accountant must devote time and effort to the task of getting to know the company. He must familiarise himself with the problems faced by the particular company, and through this process decide the thoroughness of his auditing.

The following are merely some of the important questions in the planning process: Does the company use valuations that are too optimistic? Is the need for new capital growing, and are lenders willing to help? Is there a dependency on few, large costumers? How big is the threat from new competitors? Another factor is the risk of criminal activity. With the crisis come great incentives to commit fraud- "If we can just make it through until next year our problems will go away!" This could be a sentence used by a company in trouble and in risk of using fraud to get through.

Firstly the accountant must obtain complete insight into the internal controls used by the company. Are they properly done or are there risks of fraud? Types of fraud can take two forms, one is fraudulent financial reporting and the other is misappropriation of assets. Where fraudulent reporting is more common with management and board, asset misappropriation is more common with employees but both can happen at all scales and levels.

In light of the crisis the importance of seeking out fraud is emphasised in this thesis, with focus on the extent of fraud among Danish companies.

1. Introduktion

1.1 Indledning

Revisorfaget er på mange måder hjørnестenen i et velfungerende demokratisk land hvor navnlig tilliden til erhvervslivet er essentiel for at markeds kræfterne kan sikre de rette vilkår for virksomhederne. Verdensøkonomien og de konjunkturudsving som tiderne bringer, skaber konstant nye vilkår som revisor må tage højde for. Reglerne for revision er grundige og søger at sikre retvisende regnskaber i alle tider, lige meget hvilke økonomiske vinde der måtte blæse i det pågældende regnskabsår. Men når dette er sagt, er det nødvendigt engang imellem at stoppe op og reflektere over hvilken tid vi lever i, for hermed at lære nyt og sikre en konstant tidssvarende revision.

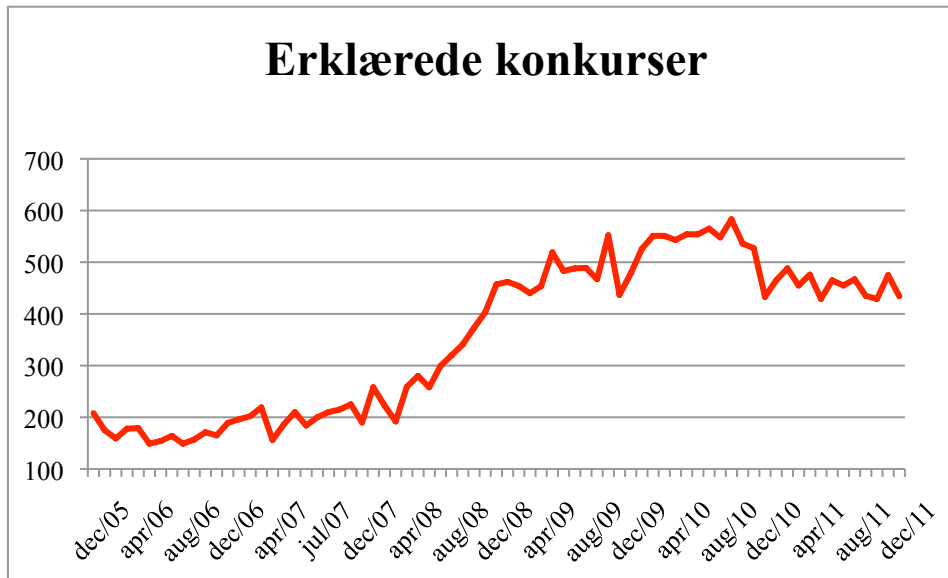
En tid som er nødvendig at reflektere over, er den krise som startede i 2008. Det var en krise som ramte hurtigt og den ramte hårdt. Virksomhederne i Danmark såvel som i resten af den vestlige verden vågnede op til en ny hverdag hvor spillereglerne havde ændret sig. Krisens udspring og nærmere forløb vil jeg komme ind på senere, men i nedenstående figur ses et billede af hvordan danske virksomheder måtte dreje nøglen om i stigende antal.

Da krisen tager fat i 2008, og på trods af at politikerne straks søsætter tiltag med det formål at dæmme op for kapitalmanglen, får flere og flere små og mellemstore virksomheder problemer med at få finansieret deres kapitalbehov samt andre former for ekstern finansiering.¹

Som man kan se ud fra figuren, rammes virksomhederne hårdt i 2008, den livsvigtige likviditet er presset og antallet af konkurser tager til. Antallet af konkurser fortsætter med at stige i årene efter 2008. Der ses en lille bedring i slutningen af 2010, men antallet er stadig højt i dag.

Figuren viser udvikling i konkurser fra 2006 til 2011.

¹ <http://www.business.dk/bny/de-smaa-snapper-efter-vejret>

Figur 1.1 – Erklærede konkurser, Danmarks statistik

Når jeg mener, at det er nødvendigt at stoppe op og tage et grundigt blik på denne tid set med revisors øjne, så er det på grund af de reaktioner et sådant pres kan afstedkomme hos virksomhedens ejere og ledelse. Særligt hos mindre og mellemstore virksomheder, men også hos selv ganske store virksomheder, er der nøglepersoner som vil gå meget langt for at sikre at going concern forudsætningen er til stede. Min tese er således, at når virksomheder udsættes for et pludseligt udefrakommende pres, kan det være vanskeligt for virksomhederne at overholde going concern forudsætningen, og man vil se en stigning i manipulation af regnskabstal. Denne manipulation kan tage mange former, det kan være besvigelser med bilag, manipulation af værdiansættelser eller meget andet. Såfremt min tese holder, er det relevant at forholde sig til denne nye virkelighed. Besvigelser kan føre til at der offentliggøres et årsregnskab der ikke giver et retvisende billede af virksomheden.

Det er således ikke kun virksomhederne der har en udfordring med aflæggelse af årsregnskabet, men også revisorerne har noget af en udfordring. Da revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant er forventningerne til revisor høje.

I en tid hvor antallet af konkurser er på et meget højt niveau, er det ofte stillede spørgsmål: ”hvor ligger revisors ansvar? Kunne revisor have gjort sit arbejde bedre?”.

Med krisen bliver going concern et af de mest omdiskuterede emner, fordi det opleves, at virksomheder der har aflagt regnskaber med revisionspåtegning uden forbehold, indstiller deres drift. Denne problematik er yderst interessant og viser hvorfor revisors arbejde er så vigtigt, og hvorfor en ny økonomisk situation bør skærpe revisors fokus på følsomme områder.²

Afhandlingen har til formål at afdække hvilken indflydelse finanskrisen har på revisors arbejde med henblik på going concern og besvigelser.

1.2 Problemformulering

I en krise er det væsentligt at se på hvilke forhold revisor skal være opmærksom på i forbindelse med aflæggelse af årsregnskabet.

Når virksomhederne oplever at tiderne forandrer sig og økonomien bliver mere presset, kan det være et øget incitament for at virksomheden søger alternative muligheder for overlevelse. At være presset økonomisk kan for nogle betyde, at de føler sig nødsaget til at foretage drastiske beslutninger, hvilket kan føre til besvigelser.

Grundet afmatningen på det globale marked er virksomhederne påvirket af faktorer af interne og ekstern karakter. Dette kan være faldende afsætning af produkter, kunder der falder fra, likviditetsproblemer og forandring i låneforhold. Dette er faktorer der er med til at afgøre om virksomheden i det hele taget kan overleve.

Going concern er en grundlæggende forudsætning for, at kunne aflægge et årsregnskab, der giver et retvisende billede, samtidigt er det et skøn fra ledelsen side som revisor skal evaluere for at kunne afgive sin påtegning.

Da going concern er et skøn, er det forbundet med en større grad af usikkerhed end de andre grundlæggende forudsætninger i årsregnskabslovens § 13³, og dermed er der en højere risiko forbundet med going concern.

² "Udvalgte revisionsmæssige forhold, som revisor skal overveje i lyset af de ændrede markedsforhold" Notat fra E&S marts 2009

³ I ÅRL § 13, bliver de 9 grundlæggende principper vedrørende udarbejdelsen af et årsregnskab listet.

På baggrund af de ændrede markedsforhold og de udfordringer det medfører for revisor, er der formuleret følgende hovedspørgsmål:

Hvordan sikrer revisor, at going concern er opfyldt, og er der specifikke områder revisor skal være mere opmærksom på under revisionen af en virksomhed under finanskrisen?

For at kunne besvare hovedspørgsmålet skal følgende problemstillinger belyses:

Hvordan sikrer revisor, at den grundlæggende forudsætning om going concern er opfyldt?

Hvad er revisors og ledelsens ansvar i forhold til going concern?

Hvordan forbereder revisor sig på besvigelserproblemer i en virksomhed?

Hvilke former for besvigelser er de mest benyttede i de danske virksomheder?

Hvordan kan virksomhedens ledelse minimere omfanget af besvigelser i virksomheden?

1.3 Afgrænsning

For at koncentrere afhandlingen omkring problemformuleringen er der foretaget følgende afgrænsninger.

Finanskrisen er i høj grad påvirket af udviklingen på det globale marked. Jeg vil i afhandlingen udelukkende se på det danske marked, og begrænse mig til de små og mellemstore virksomheder. I den forbindelse er der i afhandlingen sat fokus på de danske revisionsstandards samt gældende lovgivning på området. Det udenlandske regelsæt vil derfor som hovedregel ikke indgå i opgaven. Jeg har dog valgt at nævne IAS standarder, hvor jeg finder det relevant.

Jeg afgrænser mig fra behandlingen af finansielle virksomheder, da de på flere områder har en helt specifik risikoprofil samt er underlagt retningslinjer fra Finanstilsynet. Dog vil banker indgå i dele af afhandlingen, da bankerne har spillet en væsentlig rolle i forbindelse med finanskrisen.

I afhandlingen vil der kun blive fokuseret på revisionskunder og revisors opgaver i forbindelse med revisionen af en virksomhed. Jeg forholder mig ikke til review af regnskaber, erklæringsopgaver om generelle it-kontroller osv. samt øvrige arbejdshandlinger og assistance med regnskabsopstilling.

Jeg har valgt at fokusere på revisionen, og ikke på det færdige produkt. Dette vil sige at revisors rapportering ikke vil blive belyst.

Afhandlingen er afgrænset til at se på den aktuelle krise og ikke set i relation til tidligere kriser eller fremtidige kriser.

Vedrørende emner under besvigelser vil jeg ikke redegøre for hvidvaskning og terrorisme som en del af afhandlingen i forhold til finanskrisen, da det ikke er væsentligt for afhandlingens fokus.

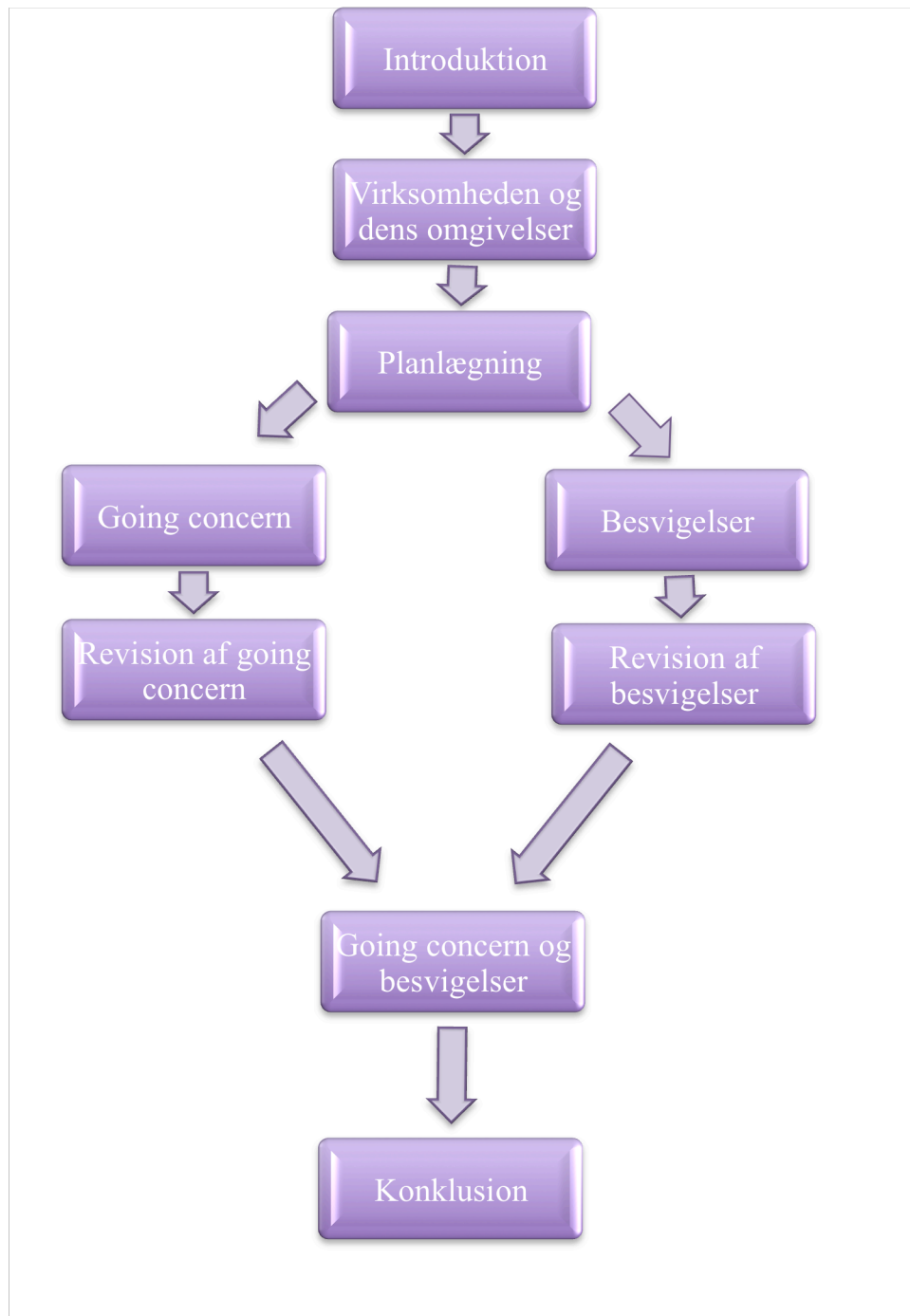
Jeg har valgt at bruge termen årsregnskab, om en virksomheds regnskab. Når der henvises til love med videre, bruges termen årsrapport, for eksempel ved brug af årsregnskabsloven.

1.4 Metodevalg og afhandlingens struktur

Dette afsnit omhandler en beskrivelse af afhandlingens valg af metode. Afhandlingen vil som udgangspunkt være baseret på teori set i forhold til praksis. Jeg vil se på hvordan finanskrisen har påvirket virksomhederne internt og eksternt, samt hvilke problemstillinger og udfordringer der stilles til revisor. Nedenstående figur viser opgavens struktur.

Afhandlingen er inddelt i følgende hovedafsnit:

1. Introduktion
2. Virksomheden og dens omgivelser
3. Planlægning
4. Going Concern
5. Revision af going concern
6. Besvigelser
7. Revision af besvigelser
8. Going concern og besvigelser
9. Konklusion

Figur 1.2 - Afhandlingens struktur – Egen tilvirkning

Introduktion

Afsnit 1 indeholder introduktionen, herunder afhandlingens indledning, problemformulering, afgrænsninger, beskrivelse af metodevalg, målgruppe, samt kildekritik.

Virksomheden og dens omgivelser

Afsnit 2 omhandler det samspil der er mellem virksomheden og de nærmeste interessenter. Afsnittet indeholder en kort beskrivelse af finanskrisen, en beskrivelse af hvordan omgivelserne påvirker virksomheden specielt set i lyset af en krise. Jeg vil beskrive revisors rolle i og med at der opstår mange spørgsmål omkring revisors arbejde i en krisetid. Jeg vil kort redegøre for agentteorien og de problematikker der er relevante for denne, samt diskuterer forventningskløften, da jeg mener at det er yderst relevant at redegøre for denne i en tid hvor der er stor skepsis vedrørende revisors arbejde.

Planlægning

Afsnittet omhandler planlægning forud for en revision. Jeg vil redegøre for revision i forbindelse med risikovurderingshandlinger samt gøre rede for revisors forståelse af virksomhedens og dens omgivelser og komme med eksempler på hvad revisor skal være opmærksom på.

Going Concern

I afsnittet vil jeg redegøre for definitionen af going concern, samt redegøre for ledelsens og revisors ansvar i forbindelse med going concern. I slutningen af afsnittet vil jeg redegøre for revisionsdokumentation og betydelige forhold.

Revision af going concern

I dette afsnit vil jeg analysere hvilke handlinger revisor skal foretage sig ved revision i en krisetid, herunder revurdering af planlægningen samt revision af going concern problemstillinger. Til sidst i afsnittet vil jeg redegøre for hvilke revisionsmæssige udfordringer, revisor har ved revisionens udførelse.

Besvigelser

I dette afsnit vil jeg redegøre for definitionen af besvigelser samt diskutere hvilke forskellige besvigelsetyper der findes.

Revision af besvigelser

I dette afsnit vil jeg analysere hvordan revisor skal revidere besvigelser, jeg vil redegøre for besvigelsestrekanten, samt hvad revisor skal være opmærksom på ved revision af besvigelser.

Going concern og besvigelser

I det sidste afsnit af afhandlingen vil jeg samle op på afsnittene going concern og besvigelser. Jeg vil analysere to undersøgelser vedrørende virksomhedskriminalitet udarbejdet af PwC i 2009 og 2011, for at se hvilken indvirkning finanskrisen har haft på besvigelser i virksomhederne.

Konklusion

Afsnittet indeholder hovedkonklusionen, der samler op på de enkelte afsnit. Hovedkonklusionen vil indeholde besvarelsen af afhandlingens problemstilling på baggrund af analysen af de berørte emner i afhandlingen.

1.5 Målgruppe

Afhandlingen henvender sig hovedsageligt til personer, der har interesse for området samt studerende ved handelshøjskolen.

1.6 Kildekritik

Bøgerne, som jeg henviser til, anvendes i undervisningen på højere læreanstalter og i praksis. Derudover er de anvendte artikler udgivet på anerkendte hjemmesider og af anerkendte udgivere, for eksempel Revision & Regnskabsvæsen (R&R), INSPI (udgivet af Revifora) med flere. Publikationerne er ligeledes udgivet af anerkendte revisionsselskaber, som betragtes som værende pålidelige. Med disse kilder er den benyttede litteratur af høj standard og troværdighed.

2. Virksomheden og dens omgivelser

I dette afsnit vil jeg redegøre for finanskrisen og omverdenens indvirkning på virksomheden. Efterfølgende vil jeg definere revisors rolle, herunder god revisorskik. Til slut i afsnittet vil agentteorien og forventningskløften blive behandlet.

2.1 Finanskrisen

For at kunne forholde sig til finanskrisens indvirkning på Danmark er det nødvendigt først at gøre sig klart hvordan krisen udsprang i USA.

USA havde i 2006 stort set aldrig set et år uden stigende boligpriser. De amerikanske kreditforeninger havde gyldne dage, og i takt med at de konstant opfandt nye låntyper, var der en kæmpe efterspørgsel efter kreditobligationer med sikkerhed i boligmarkedet. Kreditforeningerne havde travlt og der blev solgt kreditter til alt og alle og folk blev opfordret til at optage nye lån i deres gamle huse. Nye boliger skød op og små nye kvarterer voksede frem i alle stater. Førstegangs boligkøbere havde ingen problemer med at blive godkendt til lån, kreditforeningerne var flinke til at tilbyde en særlig lav rente i for eksempel de første to år af lånets løbetid, derefter ville renten godt nok stige, men med den stigning der var i boligpriserne ville det problem løse sig selv. Disse lån fik betegnelsen sub-prime lån, der dækkede over lån som er ydet til personer med en dårlig kreditværdighed, samt en lav eller ingen indkomst.

I sommeren 2008 begyndte de første boligejere at rykke op i rente og de manglende terminsbetalinger begyndte. Sub-prime krisen var skudt i gang og antallet af manglende terminsbetalinger ville herefter mangedobles.

I USA har flere stater en anden lovgivning omkring boliglån end den vi kender til i Danmark, i USA kan man vælge at forlade huset og samtidig gælden (i modsætning til Danmark hvor gælden følger personen). Flere af de uheldige boligejere forlod deres huse som dermed overgik til kreditinstitutterne og blev forsøgt solgt på tvangsauktioner. Denne byrde blev dog hurtigt enorm og kreditforeninger som Freddie Mac og Fannie Mae, der i årtier have stået for noget af det sikreste man kunne finde, gik konkurs. Regeringen måtte træde til med enorme pengesummer, for at sikre kreditforeningerne og siden de banker der lå inde med både lån og garantier til selvsamme. Krisen eskalerede og flere og flere penge blev postet ind i kreditinstitutter og banker i et forsøg på at styre

uden om afgrunden. Da kreditmarkederne fryser fuldstændigt til og investeringsbanken Bear Stearns står foran et kollaps, må JP Morgan træde til som køber. Allerede få dage senere er det Lehmann Brothers der er i fare for ikke at kunne åbne efter weekenden, og på trods af store anstrengelser lykkes en redningsauktion ikke og det første store bankkrak i USA i denne finanskriser er en realitet. Forsikringsgiganten AIG som både har investeret i boligobligationer samt genforsikret mange af de krav kreditforeninger og banker ikke kan leve op til, må reddes af staten. Det er ikke helt klart, i hvor stort omfang danske banker og pengeinstitutter var eksponeret direkte til obligationer vedr. amerikanske boligejere. Det er derfor ikke den amerikanske subprime-krise der skaber de problemer man kan konstatere, at danske banker har været i siden 2008. Men det økonomiske ordsprog: ”Når USA nyser, bliver Europa forkølet” har endnu engang dokumenteret sin rigtighed.⁴

Som man så det i USA steg de danske boligpriser i årene fra 2002 til 2008. Renten var historisk lav, arbejdsløsheden ligeså og forbrugeroptimismen var i top. Siden 1997 havde det været muligt for boligejere at finansiere deres boligkøb med rentetilpasningslån, de første kom fra Realkredit Danmark og fik navnet Flexlån. Rentetilpasningslånet lader boligejeren optage et 30årigt realkreditlån hvor renten fastsættes med faste intervaller (1, 3 eller 5 år) i den korte ende af rentekurven hvor renten er lavest. Lånetypen er ikke ligeså spekulativ som de omtalte boliglån i USA med en såkaldt teaser-rente de første år, men der er vist ingen tvivl om at lånetypen var med til at skabe de stigninger som boligmarkedet i Danmark gennemgik.

Den stigende velstand skabt af boligmarkedet samt den lave rente og nemme adgang til risikovillig kapital, gjorde at mange investorer samt entreprenører ønskede en ”bid af kagen” og mange gik i gang med ejendomsprojekter, som ansås for en meget indbringende forretning. Pengeinstitutterne havde let adgang til kapital og det var meget fristende at øge udlånene og derved konstant køre med et stort indlånsunderskud. En stor del af disse udlån blev brugt til ejendomsprojekter, lånene blev givet med en forventning om, at boligpriserne ville blive ved med at stige og kreditvurderingen af komplekse ejendomsprojekter blev foretaget på ganske få dage, af selv mindre pengeinstitutter uden kvalificerede medarbejdere til dette. Med nutidens briller på, kan man undre sig over hvordan en så lempelig kreditvurdering kunne finde sted, men dengang var pengeinstitutterne så opsat på at indgå

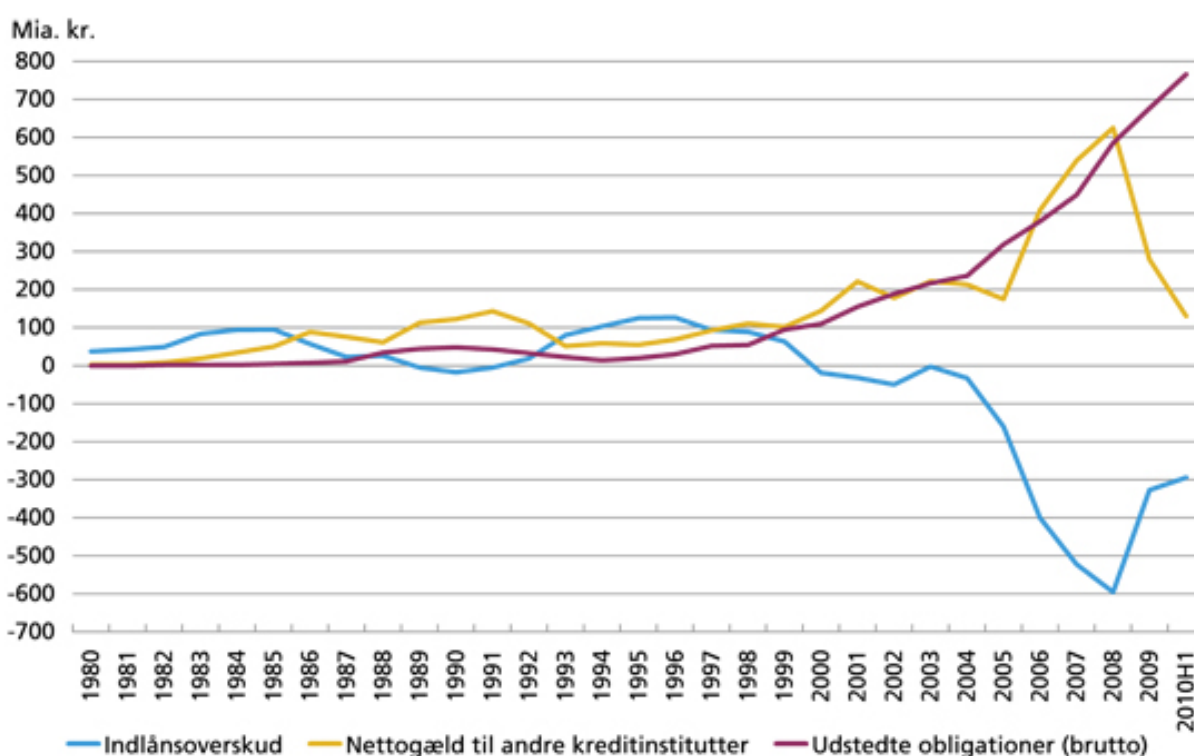
⁴ Andersen Lennart Lyng, Videregående Kreditret, side 213

forretninger at det blot gjaldt om at forretningen kunne køre glat igennem. Bankernes udlån eksploderede og aktiekurserne steg eksponentielt, aktionærer og kunder (der ofte var aktionærer) var glade og bestyrelsen godkendte de ofte noget tvivlsomme udlån. Ud over udlån til ejendomsprojekter var der i årene et stort udlån til investeringskreditter, som blev investeret i aktiemarkedet. I banker som Roskilde bank var det muligt at lånefinansiere store køb af aktier, i høj grad bankens egne aktier, uden andet end et beskedent indskud som sikkerhed.

Da krisen i USA for alvor udspillede sig, blev der på ganske få uger i sommeren 2008 lukket for en stor del af den udenlandske finansiering, som bankerne havde nydt godt af. Hvor det før havde været billigt og nemt at låne penge på de internationale finansielle markeder, var disse nu præget af en uro og skepsis der gjorde at der ikke kom penge til den finansielle sektor i store dele af Danmark. Da pengeinstitutterne kørte med enorme indlånsunderskud var den sidste udvej inden konkurs at låne penge i Nationalbanken. Denne mulighed var således livslinjen for flere banker, i efteråret 2008. Bankpakke I blev vedtaget den 10. oktober 2008. Bankpakken løb over 2 år og havde til formål at sikre tilliden til danske pengeinstitutter. Med bankpakke I udstedte den danske stat en 2-årig garanti for alle indlån og simple fordringer i de danske pengeinstitutter, der blev stiftet det statsligt ejede aktieselskab Finansiell Stabilitet, der har til opgave at overtage forpligtelserne i nødlidende pengeinstitutter. Statsgarantien udløb den 30. september 2010. Herefter var indlån dækket af indskydergarantifonden, der dækker kontante indlån på 100.000 €, altså ca. 750.000 kr. Heri fratrækkes indskyderens eventuelle lån og andre forpligtelser over for pengeinstituttet. Efterfølgende er der flere danske banker der er gået konkurs. Udover Roskilde bank kan nævnes Amagerbanken, Fionia bank, Eik bank og sidste bank der måtte bukke under er Max bank i oktober 2011.

Fælles for alle bankerne var at udlånene var for store, der var for mange udlån til fast ejendom i forhold til bankernes størrelse, og bankerne havde også for dårlig sikkerhed for sine udlån – altså pantsætninger og kautioner. Nedenstående figur er medtaget for at illustrere hvordan det stod til med bankerne i Danmark. Som man kan se, er den blå kurve indlånsoverskud og den gule er nettogæld til andre kreditinstitutter. Da finanskrisen virkelig satte ind i Danmark i 2008, kan man se at institutterne havde en stærk udlånsvækst og havde fået opbygget sig et stort indlånsunderskud, som bl.a. blev finansieret ved at udstede kortfristede obligationer og låne fra kreditinstitutter i udlandet. Kortfristet finansiering via de internationale penge- og kapitalmarkeder er normalt mindre

stabil og mere følsom over for ændringer i institutternes egen kreditværdighed end indlån og langfristet obligationsfinansiering. Da krisen havde verdensomspændende karakter og i høj grad forringede funktionaliteten af de internationale penge- og kapitalmarkeder, gav dette skift i finansierungsstruktur anledning til særlig bekymring og var i høj grad en medvirkende årsag til de omfattende indgreb til støtte for banksektoren fra det offentliges side. Bekymringen vedrørte risikoen for, at i en situation med så stor generel uro på finansmarkederne kunne en betalingsstandsning eller konkurs i ét pengeinstitut med deraf følgende tab for udenlandske simple kreditorer få afsmittende negative effekter på andre pengeinstitutters låntagning i udlandet.⁵

Figur 2.1 pengeinstitutternes indlånsoverskud, kilde: Finanstilsynet

2.1.1 Myndighedernes tiltag

Siden krisens indtog har det været svært at være låntager. Långiverne er blevet mere tilbageholdende med at forny kreditter og bevilge nye lån. Dette behandles også i afsnit 7.3. Det er derfor blevet vanskeligere og dyrere at opnå lån eller at forlænge lån. I 2009 foretog regeringen et tiltag for at åbne op for flere muligheder for nystartede virksomheder til at komme godt i gang, de

⁵ [http://www.nationalbanken.dk/C1256BE2005737D3/side/Kvartalsoversigt_2011_1_kvartal_Del_1/\\$file/kap06.htm](http://www.nationalbanken.dk/C1256BE2005737D3/side/Kvartalsoversigt_2011_1_kvartal_Del_1/$file/kap06.htm)

såkaldte kom-i-gang lån. Dette tiltag skulle åbne op for at forbedre adgangen til risikovillig kapital og lån til danske virksomheder.⁶ Formålet med disse lån er, at gøre endnu flere iværksættere i stand til at opnå finansiering i et pengeinstitut. Som iværksætter kan der lånes op til 1 mio. kr., hvor staten via Vækstfonden,⁷ yder en garanti på 75 pct. af lånet.⁸ 2010 blev det travleste år i Vækstfondens historie.⁹ Derfor vurderer jeg at denne pakke hjalp de små og mellemstore virksomheder med at komme lettere igennem krisen.

Da der er en sammenhæng mellem virksomhederne, kan de have en interesse i at hjælpe hinanden. Det kan for eksempel være ved at give hinanden længere kredittider, betale fakturaer over flere omgange med videre, dette kan hjælpe til at en virksomhed der har økonomiske problemer, kan klare sig i krisen og kan til slut gavne både den enkelte virksomhed som benytter lånet, men samtidig indirekte hjælpe de virksomheder den har interaktion med.

I kølvandet på alle konkurserne er mediernes interesse for revisorer steget. Revisor skal ud fra sit kendskab til virksomheden foretage den bedst mulige revision. Revisor skal tage stilling til hvordan virksomhedens evne er til at overleve, dette er utroligt svært da det er ud fra et skøn baseret på fremtiden. Dette vil jeg komme nærmere ind på i afsnittet om going concern.

I ovenstående afsnit har jeg gennemgået hvordan finanskrisen startede, og vil nu se på virksomheden og dens omverden for at få et overblik over hvilken effekt samfundet kan have på virksomheden.

⁶ <http://www.vf.dk/For%20virksomheder/Kom-i-gang-laen.aspx>

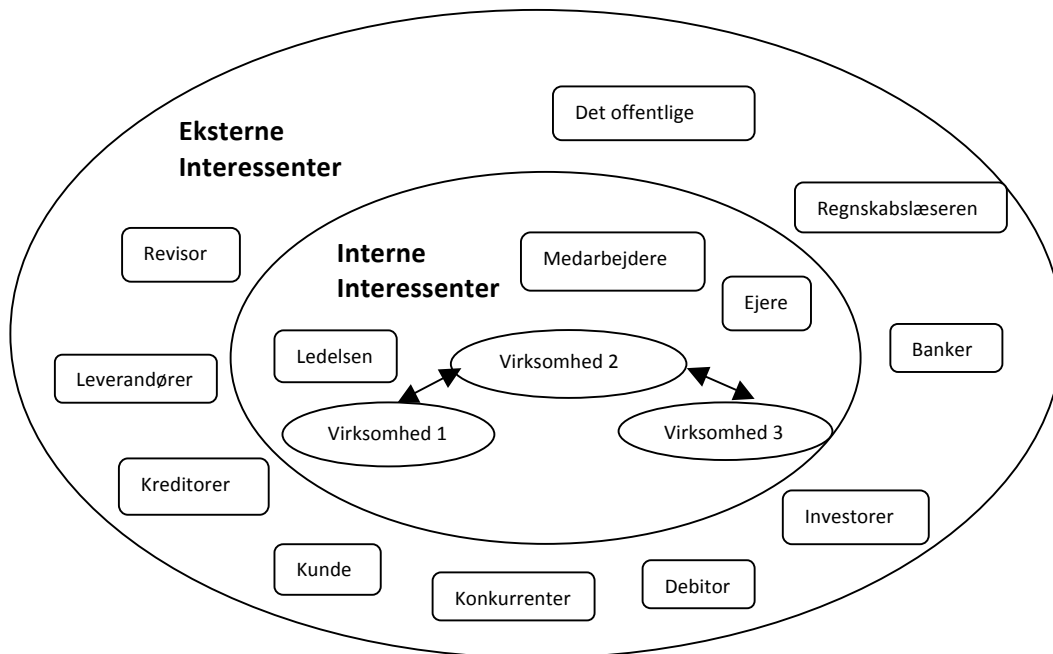
⁷ Vækstfonden er en statslig investeringsfond, der medvirker til at skabe flere nye vækstvirksomheder ved at stille kapital og kompetencer til rådighed.

⁸ <http://www.vf.dk/For%20virksomheder/Kom-i-gang-laen.aspx>

⁹ <http://www.vf.dk/NyhederOgPresse/Pressemeddelelser/NyhedsArkiv/2011/20110428%20Aarsrapport.aspx>

2.2 Omverdenen

Dette afsnit omhandler omverdenen og hvilken dominoeffekt, det kan skabe, når en virksomhed får problemer, som det kan ses under finanskrisen.

Figur 2.1 Virksomheden og dens omverden – egen tilvirkning

Som man kan se ud fra figur 2.1, har en virksomhed mange eksterne aktører, der er med til at påvirke virksomheden på den ene eller anden måde. Under en krise, kan virksomhederne være ekstra udsatte, da der er mange andre interessenter, såsom leverandører, kunder og banker som også lider under krisen. Hvis den ene af disse aktører går konkurs kan det være med til at stille virksomhederne dårligere. Den samme problematik opstår, hvis for eksempel virksomhed 1 handler med virksomhed 2 og 3, og en af virksomhederne går konkurs. Denne konkurs kan være med at stille de to resterende virksomheder dårligt.

Hvis en virksomhed havde en konto i Amagerbanken, hvorpå der stod to millioner kroner da banken gik konkurs den 6. februar 2011, risikerede den at tabe den del der ikke var dækket af indskydergarantien (ca. 750.000 kr.). Da en del mindre virksomheder har kvartalsmoms, og 4. kvartal skulle betales den 10 februar 2011, er det meget sandsynligt at der var mange erhvervsdrivende der havde en del penge på deres konto i den weekend banken krakkede. Ved

sådanne pludselige tab kan virksomheden få likviditetsproblemer, og kan måske ikke betale for varekøb, udbetale løn til medarbejderne eller betale diverse driftsomkostninger. Staten bliver også berørt da den sandsynligvis heller ikke kan få sine penge.

Et andet eksempel kan illustreres således, at virksomhed 1 på figur 2.1 er en produktionsvirksomhed. Denne er afhængig af leverandørerne, der skal levere komponenter til produktionen. Hvis virksomheden ikke kan få komponenterne fra leverandøren, kan den ikke udarbejde det færdige produkt. Produktionsvirksomheden kan derfor ikke sælge sit produkt videre til aftageren. Derved er der mange virksomheder der er afhængige af hinanden, hvis en virksomhed bliver ramt økonomisk, går det også ud over de andre virksomheder i dens omverden. En situation hvor mange virksomheder bliver ramt samtidig kan derfor spredes som en ”smitte” til andre sunde virksomheder.

Man kan også vende det om og tage udgangspunkt i det færdige produkt. Hvis slutbrugeren ikke kan betale for produktet, kan det have konsekvenser for de virksomheder som er afhængige af hinanden. Derved kan den virksomhed som sælger produktet til kunderne ikke betale sine leverandører, som så heller ikke kan betale osv. En krise der både rammer virksomheder på likviditeten og samtidig rammer forbrugerne på købelysten vil dermed have en endnu større effekt.

I en krisetid er der en øget risiko for at virksomhedens debitorer ikke kan betale. Som det ses i figur 2.1, er debitor en ekstern interessent. Det er vigtigt at virksomheden er opmærksom på dette. Den skal overvåge sin debitormasse for at se om virksomhedens fakturaer bliver betalt. Hvis virksomhedens kunder ikke kan betale, skal virksomheden finde ud af om det er midlertidigt eller om den helt skal stoppe med at levere varer til den pågældende kunde. Virksomheden kan foretage kreditvurdering af kunderne, samt overveje om den evt. kan mindske risikoen for ikke betalende kunder, ved at sprede deres salg til flere brancher eller flere kunder. Derved bliver virksomheden ikke alt for afhængig af ét marked eller få kunder.

Det forhold, at selv kreditværdige virksomheder kan have vanskeligt ved at opnå den ønskede finansiering, fordi banker og andre finansielle virksomheder selv er pressede af finanskrisen, er et af de forhold, som kan være et tegn på usikkerhed omkring going concern. Hvis virksomheden har behov for likviditet i form af en kassekredit, men at den eksisterende kassekredit i princippet kan

opsiges af banken med kort varsel, kan det have store konsekvenser for virksomheden. Før finanskrisen og i højkonjunkturer har denne usikkerhed ikke været tillagt særlig betydning, idet der har været en fast tradition for, at man gik i banken og fik forlænget kassekredit, når årsregnskabet var godkendt. Set fra ledelsens og revisors synspunkt ville det derfor være hensigtsmæssigt, hvis denne risiko kunne imødegås ved, at banken inden regnskabet blev aflagt, bekræftede at den var villig til at forlænge kassekredit. Men det kan næppe forventes, at banken umiddelbart vil give en sådan forlængelse, det vil blandt andet kræve, at der er et revideret regnskab, som kan danne grundlag for bankens sagsbehandling. Det kan dog være, at mange virksomheder vil søge at gennemgå et udkast til regnskabet med deres bankforbindelse umiddelbart inden afslutning af regnskabet, hvis det vurderes at kunne reducere en eventuel usikkerhed i relation til forlængelse af eksisterende kreditter.

At bankerne ikke på forhånd vil give en ellers kreditværdig virksomhed tilsagn om at forlænge kassekredit er ikke i sig selv et forhold, som medfører betydelig usikkerhed om virksomhedens evne til at fortsætte driften, men må naturligvis indgå i den samlede vurdering af going concern-forudsætningen. På grund af finanskrisen er risikoen for, at banken ikke kan eller vil tilvejebringe den nødvendige driftskredit til virksomhederne steget, også selv om der er tale om kreditværdige virksomheder.

2.3 Revisors rolle

Som beskrevet i starten af afhandlingen har krisen medført, at der er en øget fokus på revisorerne, da banker, investorer og kreditorer og andre interessenter blandt andet har baseret deres beslutninger på de udarbejdede regnskabserklæringer med videre. De interessenter og parter der har oplevet tab, har blandt andet rettet deres blikke imod de aflagte regnskabserklæringer, og stillet sig tvivlende over for indholdet af disse, eller værdien af disse. Revisorerne har mødt et pres fra flere sider. Et pres der har været med til at sætte revisors rolle på dagsorden i den offentlige debat.

Revisors primære funktion er at revidere en virksomheds årsregnskab. Revisor skal være uafhængig. Kravene til uafhængighed har en fremtrædende plads i revisorloven, hvor området er behandlet i lovens kapitel 4. Formålet med uafhængighed er at sikre at revisor ikke har en

interessekonflikt vedrørende de krav, som samfundet må stille til revisors arbejde og udtalelser, og revisors egne personlige forhold.¹⁰ Revisor skal opfattes som troværdig i form af uafhængighed og kompetence. Uafhængig, således at revisor alene ud fra faglige hensyn afvejer sin klients ønsker og præferencer med de behov og ønsker, som relevante brugere måtte have. Kompetent, til at udtale sig om de økonomiske informationer efter at have undersøgt grundlaget for informationerne, samt form og indhold i præsentationen.¹¹

Revisor udfører sit hverv som offentlighedens tillidsrepræsentant ved afgivelser eller udførelse af erklæringsopgaver med sikkerhed. Sådanne opgaver er afgivelse af revisionspåtegninger på regnskaber, herunder udtalelser om ledelsesberetninger i henhold til årsregnskabsloven og afgivelse af andre erklæringer med sikkerhed, der ikke udelukkende er bestemt til hvervgiverens eget brug.¹²

Ifølge RL kapitel 7 har revisor tavshedspligt, dette kan besværliggøre stillingstagen til rapportering uden for virksomhed. Et eksempel kan være at revisor er med til et møde i banken, hvor virksomhedens ledelse skal have fornyet eller oprettet et lån eller lignende. Ledelsen sidder og lyver over for bankmanden om en stor ordre eller en anden faktor, der kan være med til at det pågældende lån bliver godkendt. Hvad skal revisor gøre i sådan en situation?

Revisorloven § 22, stk. 1 indeholder revisors pligt til at indberette økonomisk kriminalitet, hvis det forekommer i virksomheden. Indser revisor under udførelse af opgaver efter § 1, stk. 2 og 3, at et eller flere medlemmer af virksomhedens ledelse begår eller har begået økonomiske forbrydelser i tilknytning til udførelsen af deres hverv, og har revisor en begrundet formodning om, at forbrydelsen vedrører betydelige beløb eller i øvrigt er af grov karakter, skal revisor straks underrette hvert enkelt medlem af ledelsen herom. Underretningen skal indføres i revisionsprotokollen.

Revisor er ikke kun revisor for virksomheden men kan også fungere som rådgiver. Revisorer kan yde rådgivning og assistance i topartsforhold inden for revisors uddannelsesmæssige kompetence

¹⁰ Revisor ansvar s. 20

¹¹ Revisor ansvar s. 20

¹² http://www.eogs.dk/graphics/nyheder/Vejledning_uafhaengighed.pdf

såsom regnskabsvæsen, økonomisk styring, administrative og ledelsesmæssige systemer samt finansiering og skat.¹³

Revisor skal ved erklæringsopgaver med sikkerhed være bevidst om at revisor ikke må deltage i eller tage medansvar for beslutninger jf. RL § 24, stk. 1, revisor må ikke være involveret i virksomhedens beslutningstagen, idet revisor derved vil komme tæt på at drive virksomheden, hvorfor tredjemand ikke kan opfatte revisor som uafhængig.¹⁴

EU-Kommissionen overvejer at begrænse revisionsfirmaers rådgivning af deres revisionskunder eller eventuelt helt at forbyde det. Sker det, kan revisorbranchen vinke farvel til en god del af indtjeningen og vækstudsigterne. Dog kan sidegevinsten være, at tilliden til revisorstanden øges.¹⁵ Et muligt forbud mod, at revisorer både reviderer og rådgiver én og samme virksomhed er kommet på EU's dagsorden i en såkaldt grønbog, hvor EU-Kommissionen tager fat på revisorerne uafhængighed og deres rolle i finanskrisen. I grønbogen nævner EU-Kommissionen at revisorer i den ideelle verden slet ikke bør have nogen forretningsinteresser i de virksomheder, der er genstand for kontrol. På revisionsfirmaernes hjemmesider er der konstateret et enormt omfang af rådgivningsydelser, som revisionsfirmaerne tilbyder. Hvordan kan man være sikker på, at firmaerne er kritiske nok med hensyn til, hvilke rådgivningsopgaver de tager ind, hvis de har revideret kundens regnskaber i årevis. I Danmark lægger landets største revisionsfirma, Deloitte, ikke skjul på, at rådgivning er fremtidens ekspansionsområde.¹⁶

Hos Deloitte udgør revision 60 pct. og rådgivning 40 pct. Som den øvrige revisionsbranche følger Deloitte nøje med i, hvad grønbogen resulterer i, da et forbud mod rådgivning af revisionskunder vil være en klar ulempe ikke kun for revisionsvirksomhederne men også for virksomhederne, der vil være afskåret fra revisors indsigt i virksomheden til at få værdifuld rådgivning fra revisor.¹⁷

På FSR's hjemmeside er forslaget også blevet diskuteret. FSR mener, at det vil få den konsekvens, at den viden som er opnået gennem revisionen, går tabt. Det er et stort tab for virksomhederne, som

¹³ Revisor ansvar side 74

¹⁴ Revisor ansvar side 74

¹⁵ <http://www.business.dk/raadgivning/eu-revision-og-raadgivning-skal-skilles-ad>

¹⁶ <http://www.business.dk/raadgivning/eu-revision-og-raadgivning-skal-skilles-ad>

¹⁷ <http://www.business.dk/raadgivning/eu-revision-og-raadgivning-skal-skilles-ad>

i stedet vil være tvunget til at hyre en ny rådgiver, som først skal bruge tid og kræfter på at sætte sig ind i virksomheden forhold.¹⁸

I skrivende stund er der ikke kommet en afklaring fra EU – kommissionen.

2.3.1 God revisorskik

Den nuværende danske revisorlov indeholder ingen egentlige bestemmelser om etiske regler for revisorer, men omtaler i flere bestemmelser begrebet god revisorskik.¹⁹

Det fremgår af RL § 16 at, revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant under udførelse af opgaver efter § 1, stk.2. Revisor skal udføre opgaverne i overensstemmelse med god revisorskik, herunder udvise den nøjagtighed og hurtighed, som opgavernes beskaffenhed tillader. God revisorskik indebærer desuden, at revisor skal udvise integritet, objektivitet, fortrolighed, professionel adfærd, samt professionel kompetence og fornøden omhu ved udførelsen af opgaverne.

God revisorskik er en retslig standard, der udfyldes og ændres løbende i takt med den udvikling, der sker i samfundet og naturligvis inden for erhvervet selv. Generelt betyder kravet om god revisorskik, at arbejdet skal udføres som en god og kompetent gennemsnitsrevisor ville udføre det tilsvarende arbejde, hverken mere eller mindre. Målestokken er således hverken den højt specialiserede ekspertrevisor inden for et bestemt område, eller den standard, som man vil kunne finde hos en dårlig og sjusket revisor. Begrebet god revisorskik er en samlebetegnelse for alle de øvrige gode skikke, der findes inden for revisorerhvervet, f.eks. god rådgivningsskik, god revisionsskik med mere. Begrebet omfatter herudover også al anden adfærd inden for revisorerhvervet.

Den konkrete udfyldning af begrebet god revisorskik foretages af revisorstanden selv, f.eks. FSR's og FRR's resposumudvalg og Disciplinærnævnet, som ganske vist har et flertal af ikke revisorer og en dommer som formand.²⁰

¹⁸ http://fsr2011.dk/Nyheder%20og%20presse/Nyheder%20og%20pressemeddelelser/Aktuelle/EU%20Kommissionen%20sender%20regning%20til%20erhvervsliv.aspx?sc_lang=da

¹⁹ http://www.eogs.dk/graphics/publikationer/Revisorerlovgivningen_internationalt/html/chapter14.htm

²⁰ http://www.eogs.dk/graphics/publikationer/Revisorerlovgivningen_internationalt/html/chapter14.htm

2.4 Agentteorien

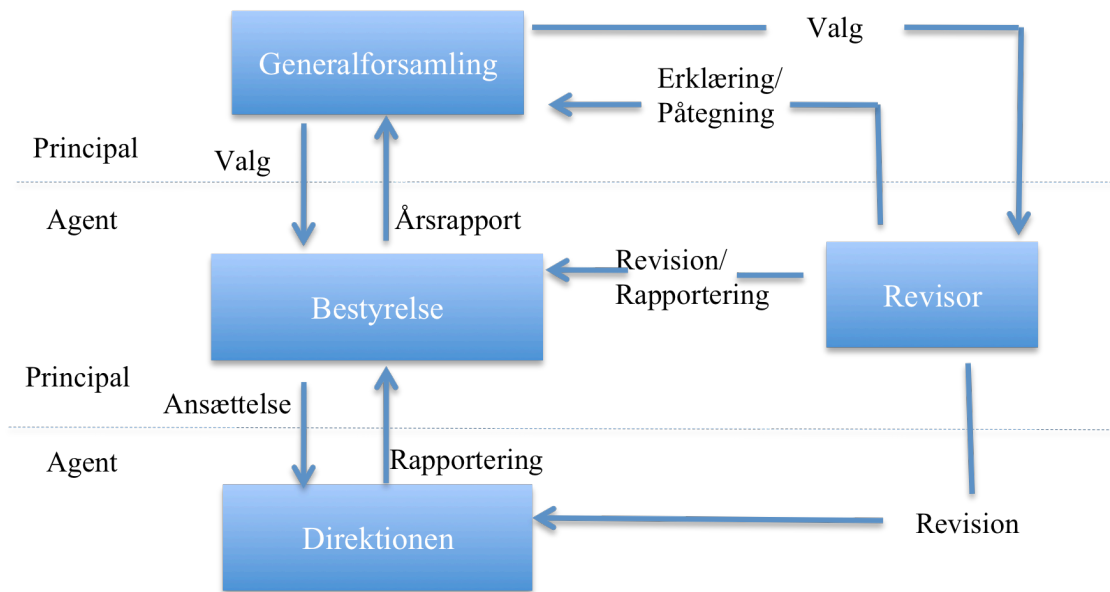
En anden relevant teori i forbindelse med at skitsere revisors rolle er agentteorien. Agentteorien betragter revision som nødvendig, idet der altid eksisterer modsatrettede konflikter i en virksomhed mellem ejere og ledelse. Teorien bygger på, at samtlige interessenter til virksomheden vil forsøge at profitmaksimere med lavest mulig ressourceanvendelse. Revision, set i agentteoretisk perspektiv, skal danne grundlag for en forståelse for revisors samfundsmæssige rolle samt beskrive forholdet mellem principal og agent og det sæt af aftaler og beslutninger som skaber en virksomhed.

Principal, som er virksomheds ejer (aktionær), har via sin investering stillet kapital til rådighed for en agent, som er virksomhedsleder (bestyrelse/direktion). Dette er gjort ud fra en forventning om, at agenten kan genere en fremtidig betalingsstrøm (cash-flow). Det generede cash-flow kan anvendes til fordeling mellem principal i form af udbytte og agent i form af løn, bonus, goder mm. I teorien ønsker alle parter profitmaksimering med lavest mulig ressourceanvendelse, det vil sige at principalen ønsker at finde ligevægt mellem investeringens størrelse (principalens ressourceanvendelse) og de pengestrømme denne kan generere. Dette samtidig med, at agenten ønsker at finde ligevægt mellem arbejdsindsats og den aflønning, i form af løn, bonus, goder mm. som der indgås kontrakt på mellem principalen og agenten.

I store virksomheder i Danmark vælger generalforsamlingen både bestyrelsen og revisorerne (som dog indstilles af bestyrelsen), mens det er bestyrelsen der varetager ansættelsen af en direktion. Dette medfører at der principielt er to principal-agent forhold. Dette kan illustreres som i figur 2.2 på næste side.

I små og mellemstore virksomheder vil bestyrelsen og direktionen ofte være den samme. Så disse to elementer vil blive slået sammen så man kun har et principal-agent forhold.

Det er revisors rolle at rapportere direkte til principalen (generalforsamlingen), men i praksis sker der dog rapporteringer til agenten (direktionen), i form af management letters, hvilket er rapportering om eventuelle forbedringsforslag til virksomhedens kontrolmiljø. Der vil ske rapportering til direktionen alene, såfremt revisor vurderer, at bemærkningerne ikke er af en sådan karakter, at det er væsentligt at oplyse bestyrelsen herom i revisionsprotokollatet.

Figur 2.2 – Agentteorien, Materialesamling udarbejdet af institut for regnskab og revision

Som skrevet i afsnit 2.3 revisors rolle, er revisors uafhængighed en væsentlig del af revisors arbejde. Det er vigtigt at revisor er professionel og ikke lader sig dirigere af direktionen.

2.5 Forventningskløften

Forventningskløften kan beskrives som forskellen mellem de forventninger offentligheden har til revisors arbejde og det arbejde revisor udfører i henhold til lovgivningen m.v. For at opretholde tilliden til revisor er det vigtigt, at offentligheden har viden om revisors arbejde. Forventningskløften opstår på grund af uoverensstemmelser mellem det offentligheden forventer, det revisor udfører, og det revisor skal udføre, for at leve op til god revisorskik. Hvis forventningerne til revisors arbejde er urimelige eller uberettigede vil det undergrave revisors rolle som offentlighedens tillidsrepræsentant, selvom revisor leverer en professionel ydelse.

Hvis der er en manglende forståelse for revisors arbejde, resulterer det i at de forventninger der er, danner en større kløft mellem revisor og regnskabsbrugene. Dette sker fordi brugerne af regnskabet har en anden forventning til det arbejde revisor egentlig udfører.

Der er derfor vigtigt at revisor indgår i en dialog med væsentlige interessenter såsom aktionærer, det offentlige, pressen og lignende, for at skabe forståelse for, hvad revisor står for og hvad revisor ikke står for.

En revision skal være omkostningseffektiv, hvilket blandt andet indebærer, at revisor ikke gennemgår samtlige bilag eller transaktioner. Når der er noget der er gået galt i en virksomhed er offentligheden hurtig til at anklage revisor. Men det er ikke rimeligt når offentligheden mener, at revisor burde have afsløret et forhold, som kan tilskrives at der revideres ved stikprøver i overensstemmelser med gældende standarder. En anden forventning der er til revisor, er at revisor giver absolut sikkerhed for, at der ikke forekommer væsentlige fejl, herunder som følge af besvigelser. Revision giver en høj grad af sikkerhed, men ikke absolut sikkerhed. Besvigelser der er begået af ledelsen kan i visse tilfælde være næsten umulige at opdage, idet de i sagens natur ofte forsøges skjult ved forfalskninger og lignende.

Forventningskløften omfatter rimelighedskløften og præstationskløften. Ved rimelighedskløften forstås det der er skrevet ovenover, dvs. uoverensstemmelser mellem forventningerne til revisors arbejde og hvad der er rimeligt at forvente. Dette kan man som beskrevet ovenfor, imødekomme ved mere åben kommunikation.

Præstationskløften handler om offentlighedens opfattelse af det arbejde, som revisor rent faktisk har udført. Præstationskløften kan opdeles i to komponenter ”utilstrækkelig regulering” kommer til udtryk ved, at brugerne vurderer revisors arbejde som utilfredsstillende, selvom revisor lever op til gældende lovgivning og standarder. Revisor kan ikke holdes ansvarlig for effekten af uhensigtsmæssige standarder. ”Utilstrækkelig præstation” er derimod hvor revisor ikke udfører sit arbejde godt nok, således at det er mangelfuldt, og revisor lever derfor ikke op til den kvalitet opgaven kræver.

Som beskrevet i afsnit 2.3 om revisors rolle, er der i kølvandet af finanskrisen nogle sager der har været med til at samfundet har fået en mistillid til revisor og dennes arbejde. Virksomheder der har

haft blanke påtegninger, er kort tid efter gået konkurs.²¹ Revisornævnet modtog i 2010, 94 klager over revisorer, hvilket er det højeste antal i 10 år.²²

Det klassiske eksempel er, at offentligheden forventer, at der er fuld sikkerhed for regnskabet, da revisor har påført regnskabet en blank påtegning. Men revisor opnår aldrig 100 % sikkerhed for det reviderede regnskab, men der opnås en høj grad af sikkerhed for at regnskabet ikke er behæftet med fejl eller mangler, hvorfor revisor påfører regnskabet en blank påtegning.

Det er tvivlsomt om man kan nedbryde den forventningskløft der er mellem offentligheden og det arbejde revisor har pligt til at udføre ved sin revision. En måde hvorpå man kan komme problemet til livs er, at offentliggøre de krav der er til revisor på en bedre og mere overskuelig måde. Således kunne alle i samfundet have let adgang til disse oplysninger og samtidig kunne revisor måske bliver bedre til at benytte medierne til fortælle hvad der er deres ansvar og arbejde.

En manglende forståelse for revisors arbejde vil resultere i en forventningskløft mellem revisor og offentligheden. Dette indikerer væsentligheden af emnet i det daglige arbejde som revisor. Men samtidig er det også et emne der er meget svært at få til at forsvinde, da det kan være en umulig opgave at få udjævnet den kløft der er mellem parterne.

2.6 Sammenfatning

I ovenstående afsnit har jeg redegjort for hvad der startede finanskrisen, og hvilke følger den har bragt. Det er vigtigt at pointere at der ikke stilles yderligere krav til revisor, men ”blot” at skærpe opmærksomheden inden for følsomme områder.

Ud fra figur 2.1 kan man se hvordan virksomhederne og samfundet er afhængige af hinanden. Hvis den ene virksomhed går konkurs, er det meget sandsynligt at det ikke kun er virksomheden, men alle andre interessenter det går ud over.

²¹ Slap revision af konkurskandidater Børsen den 10 juni 2011

²² Slap revision af konkurskandidater Børsen den 10 juni 2011

Agentteorien er en relevant teori for at skelne revisors samfundsmæssige rolle. I en virksomhed er der altid modsatrettede interesser, der er et af behovet for revisors arbejde.

Revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant, men er også med til at hjælpe virksomheden med rådgivning. Derved er der i mange tilfælde hvor revisor både er rådgiver og revisor for virksomheden. EU kommissionen har udsendt ”grønbogen” der ønsker at skille rådgivning og revision for at understøtte revisors uafhængighed og dæmme op for problematikken omkring denne. Ved afhandlingens afslutning er der ikke kommet en afgørelse vedrørende grønningen.

3. Planlægning

Inden revision af en virksomhed igangsættes, skal revisor nøje gennemgå virksomheden og herunder udarbejde en planlægning, der blandt andet indeholder arten, omfanget og den tidsmæssige placering af revision, samt behovet for ressourcer. Revisionen skal udføres i overensstemmelse med de gældende ISA'er jf. ISA 200 – *Den uafhængige revisors overordnede mål og revisionens gennemførelse i overensstemmelse med Internationale Standarder om Revision*. De ISA'er der hovedsageligt benyttes til planlægningen af en revision er ISA 300 - *Planlægning af revision af regnskaber*, ISA 315 – *Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser*, ISA 320 – *Væsentligheden ved planlægningen og udførelsen af en revision* og ISA 330 – *Revisors Reaktion på vurderede risici*, som hver især omhandler forskellige forhold der skal tages stilling til i planlægningen.

3.1 Revisors planlægning i en krisetid

Den aktuelle finanskriser giver betydelige udfordringer for alle, som arbejder med årsregnskaber. En konsekvens er, at man må forvente et behov for flere oplysninger om going concern-relaterede forhold og likviditetsrisici. Krisen medfører blandt andet, at virksomheden kan blive væsentligt påvirket af faktorer såsom annullering eller ændring af ordrer, flere dårlige betalere, væsentlig nedgang i omsætning, afhængighed af kunder, kundegrupper eller markeder, der er påvirkede af krisen. Højere risikotillæg eller højere lånerenter, tab på porteføljer af værdipapirer og vanskelighed ved at få forlænget eller øget eksisterende kreditter som beskrevet i afsnit 2.2, er nogle af de faktorer der kan påvirke en virksomhed. Det betyder, i relation til virksomhedens regnskabsaflæggelse, at bestyrelse og direktion er nødt til at gennemføre en grundig vurdering af om virksomheden er going concern og sikre hensigtsmæssige oplysninger herom i årsregnskabet.

Revisor skal altid forholde sig til virksomhedens værdiansættelse af aktiver og forpligtelser, dog er det særligt relevant i forbindelse med finanskrisen. Revisor skal vurdere ledelsens værdiansættelse af virksomhedens aktiver, og vurdere poster med væsentligt skøn samt behovet for nedskrivninger eller hensættelse til tab. Det kan for eksempel være at lageret er vurderet for højt, tab på debitorer er vurderet for lavt, eller at der skal foretages nedskrivninger på ejendomme osv. I afsnit 5.3 vil jeg redegøre for revision af regnskabsmæssige skøn.

Den finansielle krise betyder, at alle virksomheder, uanset deres forhold i øvrigt, er omgivet af større risici eller usikkerhed vedrørende virksomhedens finansielle forhold end tidligere. Som tidligere nævnt har finanskrisen i høj grad påvirket bankerne, hvilket blandt andet har betydet at flere banker er gået konkurs eller er blevet overtaget af andre banker. Bankerne er blevet mindre risikovillige med hensyn til deres udlån. Kan en virksomhed ikke opnå tilstrækkelig finansiering, kan konsekvensen være at virksomheden må likvideres, dermed kan finansieringen betyde, at virksomheden skal udarbejde et regnskab ud fra en forventning om, at virksomheden ikke er going concern. I forbindelse med afvikling af de konkursramte banker, er der nogle af de tidligere kunder i de pågældende banker der ikke kan komme videre men er havnet i statens afviklingsselskab. Det kan være svært for disse kunder at finde en ny bank, når de først er strandet i en bank der er ejet af Finansiell Stabilitet. Dette kan være med til at øge going concern risikoen væsentligt, da jeg antager, at profitable kunder med en sund forretning, ikke har noget problem med at finde en ny bank, eller rykke med over i den bank som opkøber resterne af den konkursramte. Bliver man først tilbage er men ”stemplet” og virksomheden må tage de vilkår som de nu bliver budt.

Under den globale krise, er det vigtigt at revisor bruger tid på planlægningen, for at revisor kan identificere de mulige risici der kan være forbundet med virksomheden og dennes situation. Revisor skal også være opmærksom på, at det ikke er de samme risici alle virksomheder er udsatte for, men at de kan være påvirket af forskellige faktorer, alt afhængig af hvilken virksomhed eller virksomhedstype man skal til at revidere.

Revisor skal opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser i planlægningsfasen. Revisor skal have en tilstrækkelig viden om virksomheden, som gør denne i stand til at identificere og vurdere risici for væsentlige fejlinformationer i regnskabet, uanset om de skyldes besvigelser eller fejl, samt en tilstrækkelig viden til at planlægge og udføre revisionshandlinger jf. ISA 315 afsnit 3. Under planlægningen skal revisor overveje virksomhedens nuværende situation, samt hvor de er på vej hen. Revisor skal også vurdere hvilke områder der skal lægges særlig vægt på, dette afhænger af virksomhedens art og omfang, samt om der er eksterne faktorer der påvirker virksomheden. Det er ikke nok at revisor kun ser på virksomheden i nuet, men det er vigtigt at se tilbage på året der er gået, samt på budgetter. Revisor bruger sin planlægning til at tilrettelægge sit arbejde således at risikoen for fejl minimeres.

I planlægningen bruger revisor væsentlighedsniveauet, der udgør det beløb, som efter revisors opfattelse er væsentligt for forståelsen af det reviderede regnskab. Væsentlighedsniveauet er således et udtryk for, at manglende korrektion af en fejl, som overstiger væsentlighedsniveauet, vil medføre at regnskabsbruger vil ændre de økonomiske beslutninger, som foretages på baggrund af årsregnskabet. Ved fastlæggelse af væsentlighedsniveauet lægges vægt på trenden og udviklingshastigheden i virksomhedens indtjeningsevne (omsætning og resultat før skat) samt soliditeten (aktiver i alt og egenkapital). Det er af afgørende betydning, at valg af væsentlighedsniveau begrundes og at revisor således argumenterer for, hvorfor en fejl mindre end det fastlagte væsentlighedsniveau ikke kan forventes at påvirke regnskabsbrugers økonomiske beslutning.

3.2 Planlægning af revision og udførsel af risikovurderingshandlinger

Målet med planlægning i forbindelse med revision, er at kunne gennemføre en effektiv revision af høj kvalitet, der sikrer, at revisionen bliver udført i overensstemmelse med gældende revisionsstandards og god revisionsskik. Planlægningen bruges efterfølgende som en guide til gennemførelse af revisionen, for at sikre en lav risiko, hvor muligheden for fejl er reduceret til et acceptabelt niveau.²³

Ved planlægningen vurderer revisor hvilken revisionsstrategi som bør anvendes for at opdage væsentlige fejl og mangler i regnskabet. Planlægningen former hvordan revisor udfører sin revision, samtidigt er et af målene ved planlægningen, at revisor opnår kendskab til den reviderede virksomhed. Planlægningen er den anden fase efter accept af ny klient eller fortsat klientaccept af eksisterende kunder. Normalt vil arbejdsbyrden ved evaluering af en ny klient være langt højere end fortsat klientaccept, idet revisor allerede vil have et kendskab til virksomheden. Ved klientaccept evalueres den fremtidige klient med fokus på tidligere opnåede resultater, integriteten af ledelsen, evt. grunden til revisorskift, samt specifikke risici forbundet med klienten, herunder usædvanlig forretnings og revisions risiko som eksempelvis retssager og fortsat drift problematikker.²⁴

²³ Auditing and Assurance Services s. 142

²⁴ Auditing and Assurance Services s. 135

Som beskrevet ovenfor er en god planlægning medvirkende til at sikre, at de vigtige revisionsområder gives en øget opmærksomhed samt at eventuelle risici imødegås og behandles rettidigt. Planlægningen udvikler sig kontinuerligt under revisionen, idet revisor under revisionen kan identificere væsentlige fejlinformationer eller risici, som skal belyses yderligere. Revisor skal i denne forbindelse dokumentere hvordan planlægningen ændres og hvorfor.

For at revisor har mulighed for at foretage en afpasset planlægning af en virksomhed, er det nødvendigt at have opnået et kendskab til den reviderede virksomhed. Kendskabet til virksomheden er nødvendigt for at kunne identificere risici både i relation til branchen, den enkelte virksomhed samt risici forbundet med den lovmæssige og reguleringsmæssige ramme som virksomheden agerer under.

3.3 Revisors forståelse af virksomheden og dens omgivelser

For at udføre revision af virksomheden er det nødvendigt, som skrevet ovenfor, at revisor kan foretage en vurdering af de risici som virksomheden er påvirket af. Denne vurdering ligger til grund for planlægningen, udføres på baggrund af revisors kendskab til virksomheden. Kendskab til virksomheden, herunder dens miljø og interne kontroller opnås igennem en kontinuerlig proces af indsamling og analyse af data, der indsamles før, under og efter revisionen. Virksomheden er påvirket af forskellige forretningsrisici både internt og eksternt, der påvirker virksomhedens evne til at fortsætte deres drift og overleve i markedet. Se afsnit 2.2.

Ifølge ISA 315, afsnit 11 skal revisor opnå en forståelse af:

- Relevante brancheforhold, regulering og andre eksterne forhold, herunder den relevante regnskabsmæssige begrebsramme
- Virksomhedens art, herunder:
 - Dens drift
 - Dens ejerforhold og ledelsesstruktur
 - De typer af investeringer, virksomheden foretager og planlægger at foretage
 - Virksomhedens struktur og finansiering

Med henblik på at sætte revisor i stand til at forstå grupperne af transaktionerne, balanceposter og oplysninger, som regnskabet forventes at indeholde.

- Virksomhedens valg og anvendelse af regnskabspraksis. Revisor skal vurdere, om virksomhedens regnskabspraksis er passende for dens forretningsområde og i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme og den regnskabspraksis, der anvendes i branchen.
- Virksomhedens mål og strategier samt de hermed forbundne forretningsrisici, der kan medføre risici for væsentlig fejlinformation
- Måling og gennemgang af virksomhedens regnskabsmæssige præstation

Det er for revisor nødvendigt at have et indgående kendskab til virksomheden og dens nærmiljø. Kendskabet kan overordnet inddeles i to kategorier: eksterne faktorer og virksomhedsspecifikke risici.

3.3.1 Eksterne faktorer

De eksterne faktorer, der relaterer sig til risici og er uden for virksomhedens direkte kontrol, kan yderligere opdeles i tre kategorier: markedsspecifikke-, branchespecifikke- samt regulerende risici.²⁵

De markedsspecifikke risici er forbundet med den generelle økonomiske aktivitet, som kan have en påvirkning på virksomhedens afsætningsmuligheder, idet forskellige virksomheder vil blive påvirket forskelligt af henholdsvis recession og vækst alt efter elasticiteten af virksomhedens produkt. Samtidig vil det generelle kreditmiljø kunne påvirke virksomhedens evne til at optage lån. Endelig vil inflation og devaluering af valuta kunne påvirke virksomhedens indtjening og konkurrenceevne ved handel med udlandet.

De branchespecifikke risici relaterer sig specielt til konkurrencemiljøet, og virksomhedens evne til at konkurrere på blandt andet pris og service. Det kan også have betydning hvor virksomheden befinder sig i sin ”product life cycle”. Virksomheden, der befinder sig i den opadgående del af sin cyklus kan tage store markedsandele, men have problemer med at konkurrere på pris, mens en

²⁵ Auditing and Assurance Services, s. 68

virksomhed, der allerede er etableret kan opleve en faldende efterspørgsel efter sine varer som følge af manglende evne til at forny sig. Den etablerede virksomhed vil dog som udgangspunkt have en bedre mulighed for at konkurrere på pris. Et andet eksempel kan være entreprenørvirksomheder, der arbejder med entreprisekontrakter, disse kontrakter kan indeholde betydelige skøn over indtægter og omkostninger, som kan medføre risici for væsentlig fejlinformation. I sådanne tilfælde er det vigtigt at opgaveteamet omfatter medlemmer med tilstrækkelig og relevant viden og erfaring.

De regulerende risikofaktorer der påvirker virksomheden, relaterer sig overordnet til lovgivningsmæssige tiltag, der kan påvirke virksomhedens drift såsom restriktioner på åbningstid, øgede miljømæssige restriktioner, øget beskatning m.m.

3.3.2 Virksomhedsspecifikke risici

De virksomhedsspecifikke risici relaterer sig overordnet til driften, investeringer og finansieringen.²⁶

Ved vurdering af driftsrisikoen er det relevant at se på virksomhedens indtjeningskilder samt hvilken type af virksomhed der er tale om. Virksomhedens indtjeningskilder vil ofte være behæftet med en vis grad af usikkerhed, da kunderne generelt vil have mulighed for at vælge frit i markedet. Derfor er det relevant, at revisor vurderer virksomhedens produkter og kunder. Specielt hvis virksomheden er afhængig af enkelte store kunder kan der være en betydelig risiko forbundet med indtjening. En vurdering af produktionen vil ofte også være væsentlig, idet salget vil være afhængigt af produktionsafdelings evne til at producere, såfremt der er tale om en produktionsvirksomhed. Alt efter typen af virksomhed kan der være forskellige områder, der er særligt relevante for revisionen.

I forbindelse med investeringer i produktionen kan der opstå væsentlige risici, da virksomheden foretager uprøvede ændringer, der på sigt kan vise sig at være uprofitable. Også ved investering i finansielle aktiver kan der opstå øgede usikkerheder omkring virksomhedens aktiver, idet disse finansielle aktiver kan være forbundet med en vis volatilitet.

²⁶ Auditing and Assurance Services, s. 69

Større investeringer i produktionen, finansielle aktiver m.m. vil som oftest ændre virksomhedens risikoprofil, det vil i hvert enkelt tilfælde være en vurdering om risikoen øges eller mindskes. Virksomhedens finansiering og struktureringen af denne vil ligeledes have betydning for virksomhedens risikoprofil. Såfremt virksomheden har valgt at finansiere sig ved en høj grad af fremmedkapital frem for egenkapital, vil der alt andet lige være en større sandsynlighed for negative konsekvenser, hvis virksomheden kommer i finansielle vanskeligheder. Typen af gæld, valutaafdæknings strategi og finansielle derivater kan have betydning for virksomhedens risikoprofil.

3.3.3 Risikovurderingshandlinger

Opnåelse af forståelse af virksomheden og dens omgivelser er en løbende proces af indsamling, opdatering og analyse af informationer gennem revisionsprocessen. Revisionshandling, der udføres for at opnå forståelse af virksomheden betegnes risikovurderingshandling, da revisor kan anvende informationerne opnået ved disse handlinger til at understøtte sin vurdering af væsentlig fejlinformation af den reviderede virksomhed.

De risikovurderingshandling som revisor udfører, for at opnå forståelse for virksomheden er: forespørgsler til ledelsen og andre i virksomheden, analytiske handlinger samt observation og undersøgelser. Det kan f.eks. være at virksomheden har en kompleks struktur, med f.eks. dattervirksomheder i andre lande, der kan medføre anledning til risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet. Ejerforholdet og relationerne mellem ejerne og andre personer eller virksomhederne, der kan være med til at revisor for en forståelse for om transaktioner med nærtstående parter er regnskabsmæssigt blevet behandlet korrekt. Herudover foretager revisor også andre revisionshandling hvor den opnåede information ved udførelsen kan være nyttig for at identificere risici. Disse handlinger kan være forespørgsler til ekstern part såsom virksomhedens advokat- og bankforbindelser. Der kan også bruges andre eksterne kilder til at vurdere virksomhedens risikoprofil såsom markedsrapporter, offentlige kreditvurderinger, finansielle publikationer, kurator mv.

Analytiske handlinger kan også bruges til at identificere fejlkilder og udviklingstendenser, der kan indikere forhold, som kan påvirke virksomhedens evne til at fortsætte driften. Såfremt revisors analyser resulterer i identificering af usædvanlig poster, bør dette efterforskes. I den og andre

forbindelser kan det være fordelagtigt at forespørge andre end ledelsen som f.eks. lager-, produktion, og økonomimedarbejder samt receptionisten. Under disse samtaler med medarbejderne har revisor ligeledes mulighed for at observere deres kompetencer, det interne kontrolmiljø samt virksomhedens generelle aktiviteter.

Revisor skal opnå en forståelse af kontrolmiljøet, og som led heri vurdere om:²⁷

- Den daglige ledelse under opsyn af den øverste ledelse har udviklet og vedligeholdt en kultur af hæderlighed og etisk adfærd.
- Den samlede styrke af elementerne i kontrolmiljøet giver et passende grundlag for de øvrige interne kontrolelementer, og om disse øvrige elementer undermineres af mangler i kontrolmiljøet.

Kontrolmiljøet omfatter ledelsesfunktionerne og den daglige og den øverste ledelses holdninger, opmærksomhed og tiltag vedrørende virksomhedens interne kontrol og dens betydning for virksomheden. Kontrolmiljøet fastlægger tonen i en organisation og har indflydelse på de ansattes kontrolbevidsthed. Kommunikation og håndhævelse af integritet og etiske værdier, er vigtige elementer i kontrolmiljøet, der påvirker effektiviteten i udformningen, administration og overvågning af kontroller.

Det er pålagt, at opgaveteamet drøfter hvor udsat virksomhedens regnskaber er for fejlinformation.²⁸ I den forbindelse får opgaveteamet en bedre forståelse af den samlede virksomhed og hvor fejl kan opstå. Disse drøftelser skal dokumenteres og kan bruges som dokumentation for den udførte revision. Det vil sige at revisor kan indhente relevant revisionsbevis gennem kombination af forespørgsler og andre risikovurderingshandlinger som for eksempel bekræftelse af forespørgsler gennem observation eller inspektion af dokumenter. For eksempel kan revisor ved forespørgsel til den daglige ledelse og ansatte opnå forståelse af, hvordan den daglige ledelse kommunikere sine synspunkter om forretningsmetoder og etisk adfærd til de ansatte. Revisor kan dernæst fastlægge, om der er implementeret relevant regelsæt for adfærd og om virksomheden agerer på en måde, der understøtter dette regelsæt.

²⁷ ISA 315 afsnit 11

²⁸ ISA 315 afsnit 10

Nogle elementer i virksomhedens kontrolmiljø har en gennemgribende indflydelse på vurderingen af risikoen for væsentlig fejlinformation. Kontrolbevidstheden i en virksomhed er kraftigt påvirket af den øverste ledelse idet en af deres roller er at danne modvægt til pres på den daglige ledelse i relation til regnskabsaflæggelse. Dette pres kan opstå i forbindelse med markedskrav eller aflønningsordninger. Effektiviteten i udformningen af kontrolmiljøet påvirkes af forhold som for eksempel den øverste ledelses uafhængighed og evaluering af den daglige ledelses handlinger og om den øverste ledelse har indblik i virksomhedens forretningstransaktioner og om virksomhedens regnskab udarbejdes i overensstemmelse med den relevante regnskabsmæssige begrebsramme.

Et tilfredsstillende kontrolmiljø kan være en positiv faktor for revisors vurdering. Selvom det ikke helt kan forhindre besvigelser, kan det hjælpe til at reducere risikoen for besvigelser. Hvis kontrolmiljøet derimod er utilfredsstillende kan det underminere effektiviteten af kontroller, særligt i relation til besvigelser. Det kan f.eks. være hvis den daglige ledelse ikke bruger tilstrækkelig med ressourcer på interne kontroller.

For at revisor skal kunne vurdere ledelsens bedømmelse af going concern-forudsætningen skal revisor have forståelse for virksomheden og dens omgivelser, da disse påvirker virksomhedens risikoprofil. Specielt i den nuværende finansielle situationen, påvirket af finansiell ustabilitet, er det særlig vigtigt af revisors vurdering af virksomheden er korrekt. De risikovurderingshandling som revisor foretager, skal gøre revisor i stand til at vurdere ledelsens skøn omkring going concern. Har ledelsen ikke foretaget en sådan vurdering, er det nødvendigt at revisor drøfter anvendelsen af going concern-forudsætningen med ledelsen.

3.4 Sammenfatning

Planlægningen af en revision er meget vigtig og især kundeaccept i krisetider, der er med til at identificere virksomheden og ledelsen. Herved kan revisor få en opfattelse af, om det er en virksomhed der kan være udsat for besvigelser.

Revisor skal udføre en grundig planlægning og bruge tid på at få et ordentlig kendskab til virksomheden, da det er meget vigtigt at have et godt kendskab til virksomheden, inden revisor påbegynder revisionen. I planlægningen er det vigtigt at revisor tager alle betydelige forhold med i sin overvejelse omkring virksomheden. Der kan være mange indikationer på at virksomheden ikke

er going concern. I en krisetid er der mange aspekter at forholde sig til, såsom låneoptagelse, markedsforhold og ikke mindst ledelsens værdiansættelser af virksomhedens aktiver og forpligtelser. En forkert værdiansættelse kan være med til at regnskabet ikke bliver retvisende, og kan medføre i sidste ende at virksomheden går konkurs.

Det er vigtigt at revisor bruger tid på virksomhedens kontrolmiljø, da revisor får et godt kendskab til virksomheden derfra.

4. Going Concern

Going concern er en af de grundlæggende forudsætninger for aflæggelse af et årsregnskab. I henhold til forudsætningerne om going concern, forudsættes det at en virksomhed kan fortsætte driften i en overskuelig periode, uden at det anses for sandsynligt at virksomheden skal likvideres, indstille sine aktiviteter eller søge beskyttelse mod kreditorer. Dermed indregnes alle værdier i balancen under forudsætning af, at virksomheden kan opfylde sine forpligtelser under normal drift.²⁹

Revisor skal forholde sig til, at ledelsen i en given virksomhed har tre muligheder for at vurdere den fortsatte drift af virksomheden:

1. Ledelsen kan aflægge et regnskab hvor der ikke er faktorer der anses for sandsynligt, at kunne påvirke den fortsatte drift.
2. Den kan aflægge et regnskab hvor der er identificeret faktorer, der kan påvirke virksomhedens evne til fremtidig drift, men hvor ledelsen på baggrund af fremtidige forventninger til cash flow's, likviditets tilsagn m.m. finder det forsvarligt at aflægge regnskabet med forudsætning for fortsat drift.
3. Eller ledelsen kan aflægge et regnskab hvor den ikke finder det sandsynligt at kunne fortsætte driften.³⁰

Revisor skal herefter evaluere ledelsens vurdering om going concern for at kunne forsyne regnskabet med en påtegning. Denne evaluering tager udgangspunkt i resultaterne fundet under planlægning og udførelsen af revisionen.³¹

4.1. Definition af going concern

Going concern-forudsætningen har betydning for værdien af virksomheden, idet værdien af aktiverne i virksomheden normalt må antages, at have en højere værdi for virksomheder under fortsat drift, end hvis aktiverne skal likvideres. Ligeledes kan værdien af virksomhedens forpligtelser

²⁹ ISA 570, afsnit 2

³⁰ KPMG, Udtagelse om Going Concern, 21. januar 2010

³¹ Auditing & Assurance services, International Edition, s. 530

ikke forventes at være retvisende, såfremt forudsætningen om going concern ikke er til stede. Virksomheden kan ikke forventes at imødegå sine forpligtelser såfremt virksomheden er nødsaget til at indstille sin drift. Going concern-forudsætningen har deraf en betydelig indvirkning på hvordan værdierne i balancen måles og værdiansættes, og er denne forudsætning ikke opfyldt vil regnskabsbruger formentlig træffe andre beslutninger på grundlag af regnskabet.

I Danmark aflægges regnskaber efter Årsregnskabsloven (ÅRL) og de internationale regnskabsstandarder (IFRS), tilsammen udgør disse regelgrundlaget for hvordan årsregnskabet skal aflægges. Et grundelement i årsregnskabsloven er, at årsregnskabet skal give et retvisende billede af virksomhedens aktiver, passiver og finansielle stilling samt resultat.

Årsregnskabet skal som følge af det retvisende billede give virksomhedens interessenter et pålideligt grundlag for at vurdere virksomhedens finansielle stilling og resultat, og herefter på baggrund af det pålidelige materiale foretage økonomiske beslutninger. For at et årsregnskab er retvisende, ifølge ÅRL, skal regnskabet udarbejdes på en sådan måde at det støtter regnskabsbrugeren i sin beslutningstagen. Derfor skal årsregnskabet udarbejdes efter de grundlæggende forudsætninger i årsregnskabsloven. De grundlæggende forudsætninger er klarhed, substans, væsentlighed, going concern, neutralitet, periodisering, konsistens, bruttoværdi og formel konsistens.³² Aflægning af et retvisende årsregnskab, med forudsætningen om going concern er ledelsens ansvar,³³ mens det alene er revisors ansvar at revidere det aflagte regnskab.

4.2 Ledelsens ansvar

Ledelsens ansvar i forbindelse med vurdering af going concern nævnes i ISA 570 – *Fortsat drift (Going concern)* og i ÅRL. Ansvar for at vurdere virksomhedens evne til at fortsætte driften er beskrevet i ISA 570 afsnit 3-5. De grundlæggende forudsætninger for aflæggelse af årsrapporten er beskrevet i ÅRL § 13, hvor de beskrives i relation til going concern.

Hvis man tager udgangspunkt i ÅRL § 13, stk. 1 nr. 4 fremgår det, at årsregnskabet skal udarbejdes efter den grundlæggende forudsætning, at driften af en aktivitet formodes at fortsætte, medmindre

³² ÅRL § 13

³³ ÅRL § 8

den ikke skal eller ikke antages at kunne fortsætte, og at klassifikation og opstilling samt indregning og måling skal tilpasses med denne afvikling, såfremt en aktivitet afvikles. En aktivitet kan overordnet defineres som en virksomhed.

ISA 570 er udarbejdet som vejledning omkring revisors ansvar i forbindelse med revision af regnskaber med hensyn til going concern-forudsætningen. ISA 570 er udarbejdet med udgangspunkt i, at det er ledelsen der bedømmer virksomhedens evne til at fortsætte driften ved udarbejdelsens af regnskabet, idet dette er en grundlæggende forudsætning for årsregnskabs aflæggelse.

Af ISA 570, afsnit 3 fremgår det, at nogle begrebsrammer indeholder udtrykkelige krav til den daglige ledelse om at foretage en specifik vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften samt standarder vedrørende forhold, der skal overvejes og oplysninger der skal afgives i forbindelse med fortsat drift. For eksempel kræver IAS 1 at den daglige ledelse foretager en vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Selvom der i andre regnskabsmæssige begrebsrammer ikke står noget udtrykkeligt krav til den daglige ledelse om at foretage en specifik vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, men da forudsætningen om fortsat drift er en grundlæggende forudsætning ved udarbejdelse af et regnskab, kræver udarbejdelsen af regnskabet ikke desto mindre, at den daglige ledelse vurderer virksomhedens evne til at fortsætte driften, selvom den regnskabsmæssige begrebsramme ikke indeholder et udtrykkeligt krav herom, jf. ISA 570 afsnit 4.

Ledelsens bedømmelse af virksomhedens evne til at fortsætte driften er et skøn over fremtidige begivenheder og forhold der ifølge sagens natur er usikre, jf. ISA 570 afsnit 5. Det fremgår heraf, at der i forbindelse med vurdering af going concern først og fremmest er tale om et skøn. Det skal dog pointeres, at der ikke er tale om et regnskabsmæssigt skøn som det kendes fra ISA 540 - *Revision af regnskabsmæssige skøn, herunder regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, og tilknyttede oplysninger*, idet regnskabsmæssige skøn ofte relaterer sig til estimering, af en værdi vedrørende en eksplicit regnskabspost som følge af mangel på præcise målemetoder. Dog kan alvorlige fejl ved regnskabsmæssige skøn have en betydning for virksomhedens evne til at fortsætte driften.

4.2.1 Tidshorisonten for ledelsens vurdering af going concern

Som skrevet i ovenstående afsnit, er bedømmelse af going concern-forudsætningen et skøn, der er udført på et bestemt tidspunkt over et fremtidigt udfald af begivenheder eller forhold, der er behæftet usikre. Generelt set stiger graden af usikkerhed forbundet med udfaldet af en begivenhed eller et forhold betydeligt, jo længere ind i fremtiden, bedømmelsen af udfaldet af begivenheder eller forholdet foretages. Derfor angiver de fleste regnskabsmæssige begrebsrammer, som udtrykkeligt kræver ledelsens bedømmelse, perioden, inden for hvilken ledelsen skal tage al til rådighed værende information i betragtning.

I og med at ledelsen skal foretage en vurdering af going concern, indebærer dette at ledelsen skal foretage en vurdering af fremtidige begivenheder eller forhold, som er usikre. Det må alt andet lige antages, at graden af usikkerhed stiger jo længere ud i fremtiden de pågældende begivenheder eller forhold forventes at indtræffe. Dermed vil graden af usikkerhed forbundet med ledelsens vurdering af going concern alt andet lige stige, desto længere tidshorisont som anvendes i forbindelse med denne vurdering. Det er derfor nødvendigt at der anvendes en afgrænset tidshorisont i forbindelse med denne vurdering. Dette er nødvendigt, da ledelsens vurdering ellers skulle være fuldstændig og uendelig, og ledelsens vurdering af virksomheden både kan og skal fortsætte sin drift i det uendelige.

Ifølge IAS 1, skal ledelsen ved bedømmelsen af, hvorvidt årsregnskabet kan udarbejdes på going concern-basis, tage hensyn til alle givne oplysninger om den overskuelige fremtid for en periode på mindst, men ikke begrænset til, 12 måneder efter balancedagen. Hvor dybtgående bedømmelsen skal være, afhænger af den enkelte virksomheds forhold. Hvis en virksomhed hidtil har haft en lønsom drift og let adgang til likvide midler, kan det almindeligvis, uden gennemførelse af detaljerede analyser og vurderinger afgøres, om forudsætningen om going concern er til stede. I andre tilfælde må ledelsen bedømme en lang række faktorer omkring nuværende og forventet lønsomhed, evne til at opfylde forpligtelser og opnåelse af alternative finansieringskilder, før det kan afgøres, om forudsætningen om going concern er til stede. Hvis længden af den overskuelige fremtid tilsiger, at det er tilstrækkeligt at anvende en tidshorisont på 12 måneder fra balancetidspunktet i forbindelse med ledelsens vurdering af going concern, er dette altid tilstrækkeligt. Hvis længden af den overskuelige fremtid er mindre end tolv måneder, er dette således ikke tilstrækkeligt.

Ved going concern skal virksomhedens ledelse foretage en bedømmelse af virksomhedens evne til at fortsætte driften. Ledelsen skal tage hensyn til alle givne oplysninger i en periode, der løber frem til næste balancedato, og at der uden videre analyser kan antages, at forudsætningen for going concern er til stede, såfremt virksomheden har haft en profitabel drift og let adgang til likvide midler.

Den tidshorisont som anvendes i forbindelse med ledelsens vurdering af going concern kan variere fra virksomhed til virksomhed. Det er vigtigt at bemærke, at tidshorisonten ikke kan være mindre end 12 måneder fra balancedagen, men sagtens kan variere til mere end 12 måneder fra balancedagen.

4.2.2 Tiden efter ledelsens bedømmelse

Det fremgår af ISA 570 afsnit 15, at revisor skal forespørge ledelsen om dens kendskab til begivenheder eller forhold og tilknyttede forretningsmæssige risici, der ligger efter bedømmelsesperioden, og som kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften. Revisor skal være opmærksom på, at der kan være kendte forhold, der enten er planlagte eller ej, samt forhold der vil forekomme ud over den periode ledelsen har anvendt til bedømmelsen. Dette kan stille spørgsmålstegn ved relevansen af ledelsens anvendelse af going concern-forudsætningen ved regnskabsudarbejdelsen. Revisor kan blive opmærksom på sådanne begivenheder eller forhold under planlægningen og udførelsen af revisionen, herunder ved handlinger vedrørende efterfølgende begivenheder.³⁴ Indikationer af going concern problemer skal nødvendigvis være betydelige før revisor overvejer at foretage sig yderligere.

Man skal være opmærksom på, at ud over at forespørge den daglige ledelse, er det ikke revisors ansvar at udføre andre revisionshandling til at identificere begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften ud over den periode, som den daglige ledelses vurdering dækker og som skal være på mindst 12 måneder.

³⁴ ISA 570 afsnit A13

4.3 Revisors ansvar

Revisors ansvar er ifølge ISA 570, afsnit 6 og 7, at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen og aflæggelsen af regnskabet er passende, samt at konkludere, hvorvidt virksomhedens evne til at fortsætte driften er forbundet med væsentlig usikkerhed. Som beskrevet i ISA 200, er de potentielle virkninger af iboende begrænsninger af revisors mulighed for at opdage væsentlige fejlinformation imidlertid større når det gælder fremtidige begivenheder eller forhold, der kan bevirke, at en virksomhed må ophøre med at fortsætte driften. Revisor kan ikke forudse sådanne fremtidige begivenheder eller forhold. Selvfølgelig kan en manglende henvisning i revisors erklæring til usikkerhed om fortsat drift, ikke betragtes som en garanti for virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Da revisor ikke kan erklære sig med høj grad af sikkerhed omkring fremtiden, kan en revisionspåtegning uden modifikationer ikke betragtes som en garanti for virksomhedens evne til at fortsætte driften. Dette er vigtigt for revisor, specielt set i lyset af at 40% af virksomheder som indstiller deres drift gør det med en blank påtegning i deres seneste aflagte regnskab.³⁵

Når en virksomhed går konkurs eller i betalingsstandsning, rejses der ofte kritik af revisor. Den pligtmæssige revision af årsregnskabet medfører imidlertid hverken ret eller pligt til i årets løb at orientere kreditorerne om virksomhedens økonomiske stilling.³⁶ Pligten til at vurdere en virksomhed, som er i økonomiske vanskeligheder og bør standses eller rekonstrueres efter reglerne i den nye selskabslov, påhviler virksomhedens ledelse og ejerkreds.³⁷

Revisor kan umiddelbart ikke gøres ansvarlig ved kreditorers tab ved en konkurs. Revisor må vurdere virksomhedens økonomiske stilling og om der er identifikation af, at virksomheden ikke kan opfylde going concern-forudsætningen, ved et normalt årsregnskab, jf. ÅRL § 13, stk. 1 nr. 4. Fra praksis kan nævnes responsumsag nr. 827, hvor det udtales, at revisor, såfremt han for forelagt budgetter, der efter hans opfattelse er urealistiske i sådan en grad, at virksomheden ikke kan

³⁵ Going Concern – en undersøgelse af de seneste årsrapporter og revisionspåtegninger for konkursramte selskaber R&R nr. 9 2009

³⁶ Revisors ansvar side 270

³⁷ Revisors ansvar side 270

fortsætte som going concern, må lade dette komme til udtryk i påtegningen.³⁸ Undlader revisor at tage et sådant forbehold, kan dette medføre ansvar for revisor. Revisor kan også stilles til ansvar, hvis denne er med til at udarbejde budgetter og lignende, der ligger til grundlag for kreditvurdering og låneoptagelse, herunder hvis der er mangler i revisors udførte arbejde i relation hertil.

Som beskrevet i afsnit 4.2, er det virksomhedens ledelse, der har ansvaret for udarbejdelse af virksomhedens regnskab, og dermed om going concern-forudsætningen er til stede. Revisor skal derimod tage stilling til den daglige ledelses vurdering, jf. ISA 570, afsnit 12. Den daglige ledelses vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften indgår som en vigtig del af revisors overvejelse om den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift, jf. afsnit A7.

I ISA 570 afsnit 9, er det revisors mål:

1. At opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at ledelsens anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen af regnskabet er passende.
2. På grundlag af det opnåede revisionsbevis at konkludere, hvorvidt der eksisterer en væsentlig usikkerhed i relation til begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften.
3. At fastslå konsekvenserne for revisors erklæring.

Revisors ansvar er at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for, at den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om going concern ved udarbejdelsen og aflæggelsen af regnskabet er passende, samt at konkludere hvorvidt virksomhedens evne til at fortsætte driften er forbundet med væsentlig usikkerhed. Dette ansvar gælder, selvom den regnskabsmæssige begrebsramme, der er anvendt ved udarbejdelse af årsregnskabet, ikke omfatter et udtrykkeligt krav til den daglige ledelse om, at foretage en specifik vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften.³⁹

I henhold til ISA 570 skal revisor altid vurdere going concern, og ikke kun hvis der er forhold der indikerer, at going concern-forudsætningen ikke er til stede. Revisor skal også overveje om

³⁸ Revisors ansvar side 270

³⁹ ISA 570 afsnit 6

ledelsens anvendelse af going concern-forudsætningen er hensigtsmæssig ved udarbejdelse af årsregnskabet. Herudover skal revisor overveje om der er betydelige usikkerhed omkring virksomhedens evne til at fortsætte driften, som skal oplyses i årsregnskabet.

4.4 Revisionsdokumentation

Revisor er offentlighedens tillidsrepræsentant ved udførelse af revision af et regnskab. For at værne om tilliden til denne særlige status i offentligheden, må revisorer og revisionsvirksomheder til enhver tid kunne dokumentere, at udførelsen af en revision er sket i overensstemmelse med gældende krav.

Formålet med revisors dokumentation er at give tilstrækkelig og egnet dokumentation for grundlaget for revisors erklæring samt bevis for, at revisors arbejde blev planlagt og udført i overensstemmelse med gældende krav i lovgivningen, herunder god revisorskik og de anvendte standarder.

I forbindelse med revision af et regnskab giver ISA 230 *Revisionsdokumentation* vejledning om revisionsdokumentation.

Revisor skal rettidigt udarbejde revisionsdokumentation, som giver tilstrækkeligt og egnet dokumentation af grundlaget for revisionspåtegning og bevis for at revisionen er udført i overensstemmelse med danske revisionsstandarder og gældende krav i lovgivning.⁴⁰

Formålet med ISA 230 er at angive retningslinjer for revisionsdokumentation i forbindelse med revision af et regnskab. Revisionsdokumentationens form, indhold og omfang afhænger bl.a. af virksomhedens størrelse og kompleksitet og af arten af de revisionshandlinger der skal udføres. I praksis bruges der termen arbejds papirer, der er en dokumentation for udførte revisionshandlinger.

Rettidig udarbejdelse af tilstrækkelig og egnet revisionsdokumentation hjælper til at øge kvaliteten af revisionen og understøtter en effektiv gennemgang, samt konklusion herpå før afgivelse af

⁴⁰ ISA 230 afsnit 5

revisionspåtegningen. Dokumentation, som er udarbejdet på tidspunktet for arbejdets udførelse er sandsynligvis mere nøjagtig end dokumentation udarbejdet efterfølgende.

4.5 Betydelige forhold

Vurdering af betydelige forhold kræver en objektiv analyse af fakta og omstændigheder. Betydelige forhold omfatter blandt andet:⁴¹

- Forhold, som giver anledning til betydelige risici.
- Resultater af revisionshandlinger, som indikerer at regnskabet kunne indeholde væsentlig fejlinformation.
- Et behov for at korrigere revisors tidligere vurdering af risiko for væsentlig fejlinformation og revisors reaktion på denne risiko.
- Omstændigheder, som i betydeligt omfang vanskeliggør udførelsen af de nødvendige revisionshandlinger.
- Resultater, som kan give anledning til, i revisionserklæringen, at modificere revisionskonklusionen eller medtage supplerende oplysning vedrørende forhold i regnskabet.

Ovenstående kan være en hjælp for revisor, i udarbejdelsen af beskrivelser af væsentlige forhold der er konstateret i løbet af revisionen, da disse kan understøtte effektiv og tilstrækkelig udarbejdelse af revisionsdokumentation.

Revisor skal rettidigt dokumentere drøftelser af betydelige forhold med den daglige ledelse, den øverste ledelse og andre, herunder arten af de betydelige forhold, der blev drøftet samt hvornår og med hvem drøftelserne fandt sted.⁴² Revisionsdokumentationen omfatter dokumentation af betydelige forhold, dette er ikke begrænset af dokumentation udført af revisor, men kan også være mødereferater udarbejdet af virksomhedens personale. Andre som revisor drøfter betydelig forhold med omfatter den øverste ledelse, andet personale i virksomheden og eksterne parter eksempelvis personer, der yder professionel rådgivning til virksomheden.

⁴¹ ISA 230 afsnit 8c, A8

⁴² ISA 230 afsnit 10.

4.6 Sammenfatning

Going concern er en af de grundlæggende forudsætninger for aflæggelse af et regnskab. Bedømmelsen af going concern – forudsætningen er baseret på et skøn. Ledelsen skal foretage en vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, i mindst 12 måneder fra balancedagen.

Revisor har ifølge ISA 570 pligt til altid at vurdere om virksomheden er going concern, også selvom der ikke er forhold der indikerer at den ikke skulle være dette. Revisor skal også overveje om ledelsens vurdering af virksomhedens going concern er hensigtsmæssig.

Selvom ISA'erne er et værktøj for revisor, er det i ISA 570 nævnt at ledelsen har ansvaret for om virksomheden er going concern. Det er lidt tankevækkende, at der ikke andre steder end ISA 570 står at ledelsen har ansvaret for at virksomheden er going concern.

Der burde lovgives omkring at det er ledelsens ansvar altid at overveje hvorvidt virksomheden er going concern, det er dog en tung proces at ændre revisionsprincipperne da de i vid udstrækning er bundet op på internationale standarder. Midt i en finanskriser hvor revisor har fået en del kritik, kan man tænke sig, at der kunne komme mere fokus på ledelsens ansvar i forhold til going concern. Det kan også hjælpe i forhold til den forventningskløft der er mellem revisor og samfundet.

5. Revision af Going Concern

I dette afsnit vil jeg analysere på, hvilke handlinger revisor skal foretage sig ved revision i en krisetid. Jeg vil starte med vurdering af planlægningen af revisionen herunder revision af going concern problemstillinger. Når revisor reviderer en virksomhed, vurderer vedkommende altid de nedenstående tre punkter, det er derfor at jeg har valgt at skrive revurdering i stedet for vurdering.

Jeg vil redegøre for hvilke poster i balancen revisor skal være opmærksom på. Til sidst i afsnittet vil jeg redegøre for hvilke revisionsmæssige udfordringer, revisor har ved regnskabsmæssige skøn.

5.1 Planlægning af revisionen

De overvejelser revisor skal gøre sig når vedkommende reviderer en virksomhed under finanskrisen er:⁴³

- Revurdering af risici, herunder betydelig risici
- Revurdering af kontrolmiljøet, herunder ledelsens incitament til og mulighed for at begå besvigelser
- Revurdering af væsentlighedsniveauet

5.1.1 Revurdering af risici, herunder betydelige risici

Revisor skal identificere og vurdere risici for væsentlig fejlinformation, samt fastlægge hvilke af de identificerede risici der efter revisors bedømmelse kræver særlig revisionsovervejelse. Når revisor identificerer betydelige risici, skal revisor teste kvaliteten af kontroller, der har til formål at mindske de betydelige risici. Endvidere skal revisor udføre passende substanshandling.

Revisor skal tilpasse revisionsstrategien og revisionsplanen skal opdateres og evt. ændres i løbet af revisionen, blandt andet ved ændringer i forhold der påvirker revisors oprindelige risikovurdering. Under en krise som den verden er i nu, er det yderst relevant at overveje, om usikkerhed og turbulens på kreditmarkedet giver anledning til yderligere iboende eller betydelige risici. En risiko som i tidligere år er blevet klassificeret som en iboende risiko, kan nu være blevet til en betydelig risiko.

⁴³ Inspi nr. 2 2009, revision I en recessionsperiode

Som tidligere beskrevet, er bankerne blevet mere påpasselige med at give kreditter. Dette skal man som revisor være opmærksom på under revisionen, da en virksomhed som har kunnet få fornyet deres kreditter i tidligere år, har svært ved at få kredit hos bankerne i krisetider.

Under en finanskrisi bør revisor overveje at dokumentere indvirkning på følgende forhold.⁴⁴ Listen er ikke udtømmende:

- Under- eller overvurdering af hensættelser eller nedskrivninger med henblik på at manipulere med det regnskabsmæssige resultat og/eller bonus
- Eksponering for pressede eller insolvente finansielle institutioner
- Negativ udvikling af aktiviteten sammenholdt med tidligere år
- Problemer med at overholde budgetter og forecasts
- Lavere kreditvurdering
- Fald i markedssandele eller aktiekurs – ved børsnoterede klienter
- Lån tæt på udløb eller fornyelse, herunder evne til at afregne lån, der udløber og status på forhandlinger vedrørende fornyelse
- Overholdelse af lånebetingelser i låneaftaler, herunder indikationer på at kunden har overtrådt eller vil overtræde disse
- Tilsigtet fejlinformation i årsrapporten for at sikre, at lånebetingelser i låneaftaler kan overholdes
- Stigning i låneaktiviteten
- Usikkerhed tilknyttet måling til dagsværdi
- Værdiforringelse af finansielle og andre aktiver

5.1.2 Revurdering af kontrolmiljøet

Revisor skal opnå en forståelse af kontrolmiljøet i et omfang, der er relevant for revisionen. Når revisor har testet kontrolfunktionaliteten i løbet af året, skal revisor overveje, hvilket yderligere revisionsbevis der skal indhentes.

⁴⁴ Inspi nr. 2 2009, revisions i en recessionsperiode

I en kriseperiode vil det være relevant at overveje, hvorvidt finansielle vanskeligheder giver ledelsen et incitament til at tilsidesætte kontroller og om der i så fald kan opnås revisionsoverbevisning fra test af kontroller, eller om der i stedet må udføres alternative handlinger.

5.1.3 Revurdering af væsentlighedsniveauet

Ved planlægning af en revision overvejer revisor hvad der gør et regnskab væsentligt fejlbehæftet. Ved fastlæggelsen af væsentlighed tager revisor hensyn til såvel kvantitative som kvalitative fejl.⁴⁵ Revisor skal vurdere grundlaget for fastlæggelsen og væsentlighed under hele revisionen, og om dette forbliver hensigtsmæssigt. I forbindelse med revurdering af væsentlighedsniveauet er det relevant at tale med ledelsen om dens forventning til det finansielle resultat. Hvis forventningerne er ændrede bør væsentlighedsniveauet også ændres, og revisor må tage stilling til hvordan dette påvirker omfanget af revisionen og revisionsstrategien.

5.2 Revision af going concern problemstillinger

Som skrevet i afsnit 2 har den finansielle krise påvirket samfundet på mange områder, hvilket har givet anledning til en større fokus på virksomhederne og deres evne til at opfylde going concern forudsætningerne, da et stort antal virksomheder allerede er gået konkurs som følge af den finansielle krise.⁴⁶

Mange virksomheder har haft svært ved at afsætte deres varer og har dermed fået et faldende aktivitetsniveau. På likviditetsområdet er der også sket store ændringer, virksomhederne har fået sværere ved at få adgang til den nødvendige likviditet. Dette kan få stor betydning, hvis virksomheden for eksempel står overfor at skulle genforhandle de nuværende kreditfaciliteter, eller virksomheder kan risikere, at deres nuværende kreditfaciliteter bliver opsagt. Den finansielle krise kan også påvirke långiverne til at være mindre risikovillige i forbindelse med ydelse af eller fornyelse af nuværende kreditfaciliteter. Dette kan blandt andet være ændringer i rentesatsen og/eller opstille andre lånebetingelser.⁴⁷

⁴⁵ Inspi nr. 2 2009, revision i en recessionsperiode

⁴⁶ Notat fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, marts 2009

⁴⁷ Notat fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, marts 2009

Den finansielle krise har også påvirket handlen af visse aktiver, for eksempel ejendomme og finansielle aktiver, hvor antallet af handler er faldet eller midlertidigt gået i stå. Dette kan gøre det sværere at værdiansætte disse aktiver.

Førnævnte forhold, som er opstået i forbindelse med den finansielle krise, kan gøre det udfordrende for virksomhedernes ledelse at aflægge retvisende årsregnskaber. Dette gælder specielt for virksomheder, der er udsat for de førnævnte forhold. Disse virksomheder har en forøget risiko for at aflægge et årsregnskab, der kan være behæftet med væsentlige fejl.

Som tidligere nævnt opstiller ISA 570 nogle vejledninger om revisors ansvar ved revision af regnskaber, der er aflagt med forudsætning om going concern. Ligeledes opstilles der vejledninger i revisors vurdering af, om det er en passende anvendelse af going concern forudsætningen ledelsen anvender i forbindelse med aflæggelse af virksomhedens årsregnskab.

Jf. ISA 570 afsnit 10, der henviser til ISA 315 afsnit 5, skal revisor overveje om der er begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedernes evne til at fortsætte driften. Revisor skal derved fastslå, om den daglige ledelse allerede har foretaget en foreløbig vurdering af virksomhedens evne til at fortsætte driften, og

- Hvis en sådan vurdering er foretaget, skal revisor drøfte den med den daglige ledelse og fastslå, om den daglige ledelse har identificeret begivenheder eller forhold, der hver for sig eller sammen kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften, og i givet fald den daglige ledelses planer for at håndtere disse forhold, eller
- Hvis en sådan vurdering endnu ikke er foretaget, skal revisor drøfte grundlaget for den påtænkte anvendelse af forudsætningen om fortsat drift med den daglige ledelse og forespørge denne, om der foreligger begivenheder eller forhold, der hver for sig eller sammen kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Nedenfor opstilles en række eksempler på begivenheder eller forhold, der hver for sig eller sammen kan rejse betydelig tvivl om forudsætningen om fortsat drift. Eksemplerne er ikke udtømmende,

ligesom tilstedeværelsen af et eller flere af de nævnte forhold ikke altid betyder, at der er væsentlig usikkerhed.⁴⁸

Økonomiske forhold

- Negativ egenkapital eller negativ arbejdskapital
- Lån med faste vilkår, der nærmer sig forfald uden realistisk udsigt til fornyelse eller indfrielse, eller usædvanlig stor afhængighed af kortfristede lån til finansiering af anlægsaktiver
- Indikationer på tilbagekaldelse af finansiel støtte fra kreditorer
- Indikation på negative pengestrømme fra driften ifølge historiske eller fremadrettede finansielle opgørelser
- Ugunstige økonomiske nøgletal
- Væsentlige driftstab eller betydelig forringelse af værdien af aktiver, der genererer pengestrømme
- Restancer med eller ophør af udbyttebetalinger
- Manglende evne til at betale kreditorer ved forfald
- Manglende evne til at overholde betingelserne i låneaftaler
- Ændring fra kredit til betaling pr. efterkrav hos leverandører
- Manglende evne til at opnå finansiering af afgørende ny produktudvikling eller andre vigtige investeringer

Driftsforhold

- Den daglige ledelse påtænker at likvidere virksomheden eller at indstille driften
- Tab af nøglepersoner i den daglige ledelse uden genansættelse
- Tab af større marked, nøglekunder, franchise, licens eller hovedleverandør
- Arbejdskonflikter
- Mangler på vigtige leverancer
- En ny yderst succesfuld konkurrent

Andre forhold

- Manglende overholdelse af kapitalkrav eller andre lovpligtige krav

⁴⁸ ISA 570, afsnit A2

- Verserende retssager eller reguleringsmæssige sager mod virksomheden der, hvis de falder ud til modpartens fordel, kan resultere i krav, som virksomheden sandsynligvis ikke kan honorere
- Ændringer i lov, øvrige regulering eller regeringspolitik, der forventes at påvirke virksomhed negativt
- Katastrofer, der, når de indtræffer, ikke er forsikrede eller er underforsikrede

Betydningen af sådanne begivenheder eller forhold kan ofte dæmpes af andre faktorer. For eksempel kan den daglige ledelse overveje salg af aktiver eller tilførsel af yderligere kapital fra alternative kilder, for at opretholde tilstrækkelige pengestrømme, såfremt virksomheden har en manglende evne til at foretage normal gældsafvikling. Ligeledes kan tab af hovedleverandør muligvis opvejes af en passende alternativ leveringsmulighed. Der er flere forhold eller begivenheder, der hver for sig eller tilsammen kan gøre, at forudsætningen for going concern ikke er til stede. Forhold eller begivenheder, der kan påvirke going concern-forudsætningen er ikke kun økonomiske årsager, det kan også være driftsmæssige og andre forhold. Se ovenstående eksempler.

Nedenstående uddybes eksempler på forhold og begivenheder. Tilstedeværelsen af et eller flere af eksemplerne er ikke nødvendigvis et tegn på, at going concern-forudsætningen ikke er opfyldt.⁴⁹

5.2.1 Økonomiske forhold

En negativ egenkapital kan indikere, at en virksomhed har problemer med at opfylde going concern-forudsætningen. Den negative egenkapital kan være indikation af negativ pengestrøm fra driften. Ved en negativ pengestrøm skal der både ses på de historiske og fremadrettede finansielle opgørelser, når det skal vurderes om forudsætningen er til stede. Den negative pengestrøm fra driften kan blandt andet skyldes væsentligt driftstab eller forringelse af de aktiver, der genererer pengestrømme. Ligeledes kan et forhold være, at virksomheden er i restance med, eller helt har ophørt med, at udbetale udbytte.

Et andet forhold der kan give tvivl om going concern er, hvis virksomheden udviser en manglende evne til at kunne overholde betingelserne i sine låneaftaler. I dette tilfælde skal der både ses på om

⁴⁹ ISA 570, afsnit A2

virksomheden tidligere har haft problemer med at opnå eksterne finansielle kreditter samt undersøges om virksomheden har haft problemer med at overholde betingelserne og klausuler i disse aftaler. Virksomhedens problemer med overholdelse af kreditterne kan skyldes kreditorernes ændringer i betalingsbetingelserne, som for eksempel betaling ved forfald, ændring i rentesatser eller af kredittider. Finansiering er et relevant emne i forhold til going concern og finanskrisen, fordi flere ellers kreditværdige selskaber oplever problemer med at få den nødvendige finansiering.⁵⁰ Virksomheden kan have fastforrentede lån, hos eksempelvis finansielle institutter, hvor virksomheden ikke har en realistisk mulighed for fornyelse eller indfrielse af lånene, når forfaldstidspunktet nærmer sig. Har virksomheden låneaftaler eller tilsagn der indeholder bestemmelser om dækning for gælden – såkaldte ”debt covenants” – eller subjektive bestemmelser, som for eksempel en klausul om at en væsentlig negativ udvikling udløser tilbagebetaling. Ligeledes kan virksomheden have givet virksomhedens kreditorer sikkerhed i et aktiv, som er faldet så meget i værdi, at det ligger under kreditrammen, det kan for eksempel være i fast ejendom.

Hvis virksomheden har problemer med at overholde deres betingelser og klausuler, har den en øget risiko for at deres kredit- eller lånerammer bliver trukket tilbage eller ikke vil blive fornyet. Såfremt virksomhedens kreditfaciliteter står over for fornyelse i det kommende år, kan overstående problemer med overholdelse af betingelser og klausuler give problemer for virksomheden, hvis den er afhængig af ekstern finansiering. Et going concern problem i dette tilfælde vil være hvis virksomhedens ledelse ikke har en handlingsplan såfremt deres nuværende kreditfaciliteter ikke bliver forlænget eller opsagt/ændret på grund af misligholdelse af aftalerne. Ligeledes kan en tilbagekaldelse af finansiell støtte fra kreditorerne også påvirke selskabets going concern problemstilling. En virksomhed der er afhængig af kortfristede lån til finansiering af anlægsaktiver, kan have problemer med opfyldelse af going concern-forudsætningen. Et andet forhold kan være, hvis virksomheden ikke har evne til at opnå finansiering af vigtige investeringer, som for eksempel finansiering af afgørende ny produktudvikling.

Efter flere økonomiske problemer hos banker, kan en betydelig tvivl om den finansielle styrke hos virksomhedens bankforbindelse også give tvivl om going concern.

⁵⁰ Revision og regnskab nr. 2, 2009 – Revision I en krisetid

5.2.2 Drifts forhold

Internt såvel som eksternt kan der være forhold eller begivenheder, der kan påvirke going concern-forudsætningen, der relaterer sig til selve driften. Internt i virksomheden kan der opstå problematik såfremt virksomheden mister en eller flere nøglemedarbejdere i den daglig ledelse der ikke erstattes af nye medarbejdere samt hvis der opstår arbejdskonflikter i virksomheden.

Eksternt kan ændringer i virksomhedens marked som for eksempel tab af større markedsandele, påvirke virksomhedens drift i negativ retning. Ligeledes kan tab af nøglekunder, franchise, licens eller hovedleverandør også påvirke driften. Derudover kan det påvirke vurderingen af going concern, hvis den daglige ledelse påtænker at likvidere virksomheden eller overvejer at indstille driften.

5.2.3 Andre forhold

Der er også andre forhold, som kan påvirke virksomhedens forudsætning for going concern, herunder udefrakommende forhold, såsom ændringer i lovgivning, kapitalkrav med videre.

Verserende retssager eller tilsynssager mod virksomheden, hvor det vurderes sandsynligt at virksomheden ikke kan honorere omkostningerne, såfremt sagen falder ud til modpartens fordel.

Indtræden af ikke forsikrede eller underforsikrede hændelser kan også påvirke en virksomheds going concern forudsætning.

Overstående begivenheder og forhold kan ofte afbødes med andre faktorer. Dette kan for eksempel være ledelsens planer om opretholdelse af en tilstrækkelig pengestrøm fra alternative kilder for at rette op på virksomhedens manglende evne til afvikling af dens gæld, som ellers ville indikere et going concern problem. Pengestrøm fra alternative kilder kan blandt andet være salg af aktiver, tilførsel af yderligere kapital eller gældssanering.

5.2.4 Analyse af pengestrømme

Negative pengestrømme fra driften kan blandt andet resultere i en negativ egenkapital, som dermed kan indikere et going concern problem. For at undersøge de negative pengestrømme, kan revisor udvide sine revisionshandlinger ved at foretage mere dybtgående analytiske handlinger af virksomhedens pengestrømme, overskud og andre relevante prognoser. Udover analyserne kan revisor ligeledes drøfte forholdet med virksomhedens ledelse. Der kan også foretages analyse og

drøftelse med ledelsen af de seneste foreliggende perioderegnskaber. Har virksomheden uopfyldte ordrer kan revisor overveje virksomhedens planer herom.

Har analysen af pengestrømme en stor betydning i overvejselsen af opfyldelse af going concern-forudsætningen, bør revisor i sine analyser overveje pålideligheden af informationssystemerne, der genererer oplysningerne til revisors analyser af virksomheden. Der skal også overvejes hvorvidt forudsætningerne, der ligger til grund for prognoserne er tilstrækkeligt underbygget.

Revisor kan foretage sammenligning af budgetter for forudgående perioder med de realiserede resultater. Der kan også sammenlignes budget for den kommende periode med de resultater virksomheden har opnået til dato.

5.2.5 Finansiering af gæld

Har virksomheden optaget lån til for eksempel finansiering af køb af anlægsaktiver, kan revisor gennemgå betingelserne i virksomhedens låneaftaler og gældsbeholdninger, med henblik på fastlæggelse om aftalerne bliver misligholdt, ved for eksempel manglende betalinger af forfaldne afdrag.

Hvis virksomheden har indgået aftaler med tilknyttede virksomheder eller en tredjepart om at de skal yde eller opretholde finansiell støtte til virksomheden, skal revisor opnå bekræftelse af eksistensen, lovgyldigheden og retskraften af aftalerne.⁵¹ Revisor skal også foretage en vurdering af parternes økonomiske evne til at tilføre virksomheden den yderligere likviditet.

5.2.6 Øvrige handlinger

I de tilfælde hvor virksomheden har aktiver og har været inde i en periode hvor handel med dem er faldet eller helt gået i stå, kan dette give anledning til yderligere revisionshandling for revisor, således at tvivlen om going concern-forudsætningen mindskes. I forbindelse med værdiansættelse af disse aktiver i virksomhedens årsregnskab, kan dette blive vanskeliggjort ved, at handlen med det pågældende aktiv er faldet eller helt gået i stå, og dermed kan det være svært at opgøre en værdi. Dette gælder specielt aktiver, der værdiansættes til en dagsværdi. I disse tilfælde skal revisor være opmærksom på ISA 540, som giver vejledninger om revision af målinger og oplysninger om

⁵¹ ISA 570, afsnit A2

dagsværdier i årsregnskabet. Ved værdiansættelsen af aktiverne, kan revisor indhente viden om værdiansættelse fra eksperter, jf. ISA 620 *Anvendelse af en revisorudpeget eksperts arbejde*.

For at afdække risikoen for, at virksomheden er part i verserende retssager eller tilsynssager som kan få økonomiske konsekvenser for virksomheden, kan revisor fremsende et advokatbrev til virksomhedens advokat. Heri forespørges til eventuelle verserende retssager og hvilket krav der er stillet. I tilfælde af retssager, skal der spørges til advokatens vurdering af sagens udfald og krav. Advokatens svar skal sammenholdes med ledelsens bedømmelse af retssagen, herunder sagens udfald og de økonomiske krav det måtte medføre.

Revisor kan foretage en gennemlæsning af referater fra generalforsamlinger, møder i den øverste ledelse og andre relevante udvalg, for at få kendskab til eventuel omtale af forhold eller begivenheder, der kan påvirke virksomheden. Revisor skal gennemgå begivenheder efter periodens udgang for at kunne identificere de begivenheder der kan formindske eller på anden vis påvirke virksomhedens evne til at opretholde going concern.

Jf. ISA 570, afsnit 12, A8 er det ikke revisors ansvar at afhjælpe den daglige ledelses manglende analyser. I nogle tilfælde kan manglen på detaljerede analyser, som den daglige ledelse udarbejder til understøttelse af sin vurdering, dog ikke forhindre revisor i at konkludere, om den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift efter omstændighederne er passende. Når virksomheder for eksempel, historisk set, har overskudsgivende aktiviteter og let adgang til finansieringskilder, kan den daglige ledelse foretage sin vurdering uden detaljerede analyser. I dette tilfælde kan revisor tage stilling til, om den daglige ledelses vurdering er passende, uden at udføre detaljerede vurderingshandlinger, hvis revisors øvrige revisionshandlinger er tilstrækkelige til at sætte revisor i stand til at konkludere, om den daglige ledelses anvendelse af forudsætningen om fortsat drift ved udarbejdelsen af regnskabet er passende efter omstændighederne. I disse tilfælde kan revisors konklusion omkring vurdering af ledelsens bedømmelse af going concern, normalt også udføres uden at det er nødvendigt at udføre detaljeret revisionshandling.

Den finansielle krise har som tidligere nævnt ændret på forholdene i samfundet og i virksomhederne. Erfaringer med, at man tidligere kunne opnå tilstrækkeligt finansiering, kan nu

ikke alene lægges til grund for vurdering af virksomhedens nuværende muligheder for at opnå tilstrækkelig finansiering.

Revisor skal ved opdagelse af forhold eller begivenheder, der kan vise usikkerhed ved virksomhedens evne til going concern udføre yderligere revisionshandlinger. Revisor kan forespørge ledelsen om dens fremtidige handlinger. Ledelseshandlinger kan for eksempel være dens planer for afvikling af aktiver, låneoptagelser eller låneomlægning, reduktion eller udskydelse af udgifter eller en kapitaltilførsel. Revisor skal også overveje om der efter ledelsens bedømmelse er fremkommet yderligere fakta eller oplysninger.

Såfremt ledelsens planer er gennemførlige og ledelsens planer vil kunne forbedre virksomhedens situation, vil dette bevirke at revisor har opnået et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis.

5.3 Revisionsmæssige udfordringer ved regnskabsmæssige skøn

Revisor har nogle generelle revisionsmæssige udfordringer, såsom revision af regnskabsmæssige skøn, revision af dagsværdi og revision af aktiver der kræver anvendelse af eksperter.

Ved revision af regnskabsmæssige skøn skal revisor udføre revisionshandlinger for at få et tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til at afgøre, om virksomhedens regnskabsmæssige skøn er rimelige i de givne situationer og oplyst korrekt. Revisor kan vælge at gennemgå og teste fremgangsmåden, der er anvendt af ledelsen til at udøve det regnskabsmæssige skøn eller udøve et uafhængigt skøn til sammenligning med det ledelsen har udarbejdet. Revisor kan også gennemgå efterfølgende begivenheder der giver revisionsbevis for rimeligheden af det udøvede skøn. Endelig skal revisor foretage en endelig vurdering af rimeligheden af det regnskabsmæssige skøn baseret på sin forståelse af virksomheden og dens omgivelser.

ISA 540 omhandler som skrevet ovenfor, revisors ansvar vedrørende regnskabsmæssige skøn, herunder regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, og tilknyttede oplysninger. Den uddyber, hvordan ISA 315 og ISA 330 samt andre relevante ISA'er skal anvendes i forbindelse med regnskabsmæssige skøn.⁵²

⁵² ISA 540, afsnit 1.

Ved revision af dagsværdier skal revisor opnå en forståelse af virksomhedens proces ved fastlæggelse af måling til og oplysning om dagsværdi. På baggrund af denne forståelse identificeres og vurderes risiciene for væsentlig fejlinformation relateret til måling og oplysning om dagsværdi. Der foretages en vurdering af, om virksomhedens metode til måling til dagsværdi anvendes konsekvent. Revisor skal vurdere om de forudsætningerne ledelsen har anvendt til at udarbejde målingerne til dagsværdi er korrekte.

Revisor skal udføre revisionshandlinger vedrørende de data, der er anvendt til at udarbejde målingerne til dagsværdi, samt vurdere om målingerne til dagsværdi er korrekt fastsat ud fra disse data samt ledelsens forudsætninger. Endelig skal revisor overveje efterfølgende begivenheders betydning for målinger til dagsværdi i regnskabet. Såfremt det er relevant skal revisor indhente ledelsens skriftlige udtalelser om rimeligheden af betydelige forudsætninger, herunder hvorvidt disse på en passende måde afspejler ledelsens intentioner og muligheder for at gennemføre specifikke handlinger på virksomhedens vegne.

5.3.1 Anvendelse af en revisorudpeget eksperts arbejde

Ved revision af going concern, kan der være behov for eksperter med særlig viden inden for værdiansættelse af specifikke aktiver, samt den kompleksitet og professionelle vurdering, som er involveret i regnskabsmæssige skøn, som beskrevet ovenfor. Der skal være tale om en person eller organisations arbejde på et andet ekspertiseområde end regnskab eller revision, når dette arbejde skal bruges til at hjælpe revisor til at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis.

Hvis der er tale om udført arbejde af en ekspert, skal revisor hente tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for at arbejdet tilpasses efter revisionens formål. En ekspert kan for eksempel være en ejendomsmægler, aktuar med videre. For eksempel er det blevet mere brugt, såfremt virksomheden ejer ejendomme, at revisor benytter en ejendomsmægler til at vurdere disse, i stedet for den offentlige vurdering, der ellers har ligget til grund for vurderingen.

Områder hvor revisor kan overveje at anvende eksperter, er blandt andet ved gennemgang af modeller til brug for opgørelse af kapitalværdi, opgørelse af dagsværdi, af ydelsesbaserede

pensionsordninger eller opgørelse af dagsværdi af medarbejderoptioner i forbindelse med aktiebaseret vederlæggelse.⁵³

Revisor har det fulde ansvar for den udtrykte revisionskonklusion, og dette ansvar mindskes ikke af revisors brug af en revisorudpeget eksperts arbejde. Hvis revisor i overensstemmelse med denne ISA bruger en revisorudpeget eksperts arbejde og konkluderer, at denne eksperts arbejde er hensigtsmæssigt til revisors formål, må revisor imidlertid godt acceptere ekspertens resultater eller konklusioner på ekspertens område som egnet revisionsbevis.⁵⁴

En revisorudpeget ekspert kan være nødvendig for at hjælpe revisor på et eller af flere følgende områder:⁵⁵

- Opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser, herunder den interne kontrol
- Identificere og vurdere risiciene for væsentlig fejlinformation
- Udforme og udføre yderligere revisionshandlinger som reaktion på vurderede risici på revisionsmålsniveau, herunder test af kontroller eller substanshandlinger
- Vurdere tilstrækkeligheden og egnetheden af det revisionsbevis, der er opnået ved udformningen af en konklusion af regnskabet

Når det er besluttet at anvende eksperters arbejde skal revisor vurdere ekspertens faglige kompetence. Her kan revisor undersøge ekspertens omdømme, faglige autorisation, licens med videre. Er eksperten ikke uafhængig af virksomheden kan der rejses tvivl om ekspertens habilitet, hvilket kan betyde, at revisor skal udføre supplerende revisionshandlinger eller indhente revisionsbevis fra en anden ekspert.

5.3.3 Begivenheder efter balancedagen

Når revisor skal overveje om en virksomhed er going concern, er det nødvendigt at efterfølgende begivenheder undersøges, jf. ISA 560 *Efterfølgende begivenheder* og IAS 10. Formålet med ISA

⁵³ Inspi, nr 2, 2009 revision I en recessionsperiode

⁵⁴ ISA 620 afsnit 3

⁵⁵ ISA 620, afsnit 7, A4

560 er at give vejledning om revisors ansvar vedrørende efterfølgende begivenheder. IAS 10 omhandler den regnskabsmæssige behandling af begivenheder efter balancedagen i årsregnskabet.

Efterfølgende begivenheder er både begivenheder, der indtræffer mellem balancedagen og datoen for revisionspåtegningen og forhold, der er konstateret efter datoen for revisionspåtegningen. Begivenheder der indtræffer efter tidspunktet for ledelsens godkendelse af årsregnskabet, men inden generalforsamlingen, er ikke omfattet af IAS 10.⁵⁶ Indtræffer der begivenheder efter dette tidspunkt, og er de væsentlige for forståelsen af årsregnskabet, må virksomhedens ledelse nøje overveje, om årsregnskabet skal trækkes tilbage og ændres eller om der skal offentliggøres supplerende information til generalforsamlingen og andre.⁵⁷

Revisor skal vurdere indvirkningerne af efterfølgende begivenheder i regnskabet og på revisionspåtegningen. IAS 10 omhandler den regnskabsmæssige behandling af både positive og negative begivenheder indtruffet efter balancedagen. Der identificeres to typer af begivenheder:

- Regulerende begivenheder, som giver ny viden om forhold, der eksisterede på balancedagen.
- Ikke-regulerende begivenheder, der vedrører forhold eller situationer opstået efter balancedagen.

Følgende er eksempler på regulerende begivenheder:

- Afgjorte retstvister og lignende, der bekræfter et forhold der allerede er indregnet i årsrapporten, der betyder: at virksomheden må regulere en allerede indregnet hensat forpligtelse eller at der i årsrapporten skal indregnes en hensat forpligtelse i stedet for at oplyse forholdet under eventualforpligtelser.
- Oplysninger, som indikerer, at et aktiv eller en forpligtelse skal indregnes til en ændret værdi, f.eks.: varedebitor, der går konkurs, såfremt konkursen er en begivenhed, der underbygger debtors manglende betalingsevne for varer leveret før balancedagen og dermed bidrager til opgørelsen af den nødvendige nedskrivning af debitor. Varesalg efter

⁵⁶ Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder – fra dansk praksis til IFRS

⁵⁷ Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder – fra dansk praksis til IFRS

balancedagen, der giver informationer om nettorealisationsværdier på balancedagen samt ændring i reklimationsmønstre for varer solgt før balancedagen.

- Fastlæggelse efter balancedagen af overskudsdeling eller bonushensættelser til medarbejdere med videre, såfremt virksomheden på balancedagen er forpligtet til sådanne betalinger.
- Opdagelse af besvigelser eller fejl, som viser, at årsrapporten pr. balancedagen ikke var rigtig.

Revisor skal udføre revisionshandlinger med det formål at opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis for alle begivenheder, der indtræffer indtil datoen for revisionspåtegning, der kan kræve at revisor foretager regulering i regnskabet eller der er oplysninger, der skal indarbejdes.

IAS 10 fastlægger at ikke-regulerende begivenheder ikke skal indregnes, bortset fra de tilfælde, hvor virksomheden efter balancedagen ikke længere opfylder betingelserne for at være i fortsat drift.

Af IAS 10.22 fremgår det at nedenstående er en række eksempler på ikke-regulerende begivenheder:

- En virksomhedssammenslutning eller salg af en dattervirksomhed efter balancedagen.
- Annoncering af planer for ophørende aktiviteter, herunder plan for eller indgåelse af bindende aftaler om salg af aktiver eller indfrielse af forpligtelser.
- Klassifikation af aktiver bestemt for salg, jf. IFRS 5, eller ekspropriation af aktiver.
- Ødelæggelse af produktionsanlæg, eksempelvis som følge af brand eller lignende.
- Annoncering eller iværksættelse af en omstrukturering.
- Kapitalforhøjelser eller kapitalnedsættelser.
- Ændringer af valutakurser efter balancedagen.
- Ændringer i skatteprocenter eller skattelovgivning, som har påvirkning på aktuel eller udskudt skat (medmindre det allerede på balancedagen må anses for så godt som sikkert, at ændringen bliver gennemført, jf. kapitel 16 om IAS 12).
- Afgivelse af garantier.
- Retstvister vedrørende begivenheder/transaktioner foretaget efter balancedagen.

Handlinger revisor skal foretage til dette, er tillæg til eksisterende handlinger, som bliver udført på specifikke transaktioner, der indtræffer efter balancedagen, for at opnå revisionsbevis om saldobalanceposter, for eksempel periodeafgrænsning på lager og betaling af kreditorer. Det skal bemærkes, at det ikke forventes, at revisor gennemfører en kontinuerlig gennemgang af alle områder, hvorpå tidligere revisionshandling har resulteret i tilfredsstillende konklusioner.

De revisionshandling, der sikrer identifikationen af begivenheder, som kan kræve regulering eller oplysning i regnskabet, udføres tidsmæssigt så tæt som muligt på afgivelse af revisionspåtegningen.

Sådanne revisionshandling tager højde for revisors risikovurdering og omfatter sædvanligvis følgende:⁵⁸

- Gennemgang af ledelsens udarbejdede forretningsgange, der skal sikre at begivenheder efter balancedagen bliver identificeret.
- Gennemlæsning af referater fra generelforsamling, møder i den øverste ledelse med videre samt andre relevante ledelsesorganer, der er afholdt efter balancedagen. Forespørgsel om der er afholdt andre møder hvorpå der ikke foreligger referater.
- Gennemgang af virksomhedens seneste perioderegnskab og drifts- og likviditetsbudgetter hvis dette er væsentligt.

Forespørgsel til virksomhedens ledelse om der er indtruffet begivenheder efter balancedagen, der kan have påvirkning på aflæggelse af regnskabet. Herunder opdateret status på forhold, der er indregnet på grundlag af foreløbig data, hvorvidt virksomheden har påtaget sig nye forpligtelser, er der foretaget eller planlagt køb eller salg af aktiver, om der er planer om fusion, likvidation, udstedelse nye aktier, nye gældsbreve med videre.

Er der indtruffet eller sandsynliggjort begivenheder, som vil medføre, at der skal foretages en revurdering af anvendt regnskabspraksis. Dette ville for eksempel være tilfældet, hvis der indtræffer begivenheder, der rejser tvivl om going concern-forudsætningen. IAS 10 kræver, at hvis going concern forudsætningen svigter, skal årsregnskabet i alle tilfælde udarbejdes under hensynstagen til den manglende fortsatte drift, uanset om hele eller dele af begivenhederne indtræffer efter

⁵⁸ ISA 560 afsnit 5

balancedagen, jf. IAS 10.14. i disse tilfælde skelnes der ikke mellem om der er tale om en regulerende eller ikke regulerende begivenhed, svigtende going concern anses altid som en regulerende begivenhed.⁵⁹

Når revisor bliver opmærksom på forhold som væsentligt påvirker regnskabet, skal revisor vurdere hvorvidt disse forhold er korrekt indarbejdet og tilstrækkeligt oplyst i regnskabet.

Ledelsen har ansvaret for, at revisor informeres om forhold der kan påvirke regnskabet, fra perioden for underskriftdatoen på revisionspåtegningen til den endelige godkendelse af regnskabet. Det vil sige, at hvis der sker begivenheder eller forhold, der kan have væsentlig indvirkning på regnskabet, skal revisor overveje hvorvidt der bør ske korrektioner af regnskabet. Revisor skal drøfte forholdet med ledelsen og træffe de nødvendige beslutninger. Hvis ledelsen ændrer i regnskabet skal revisor ind og foretage revisionshandling, der er nødvendige og forsyne det nye regnskab med en ny revisionspåtegning. Datoen skal være den samme som datoen for godkendelsen af ledelsen. Hvis ledelsen derimod ikke korrigerer regnskabet, bør revisor pålægge den øverste ledelse ikke at offentliggøre regnskabet. Hvis regnskabet alligevel bliver offentliggjort må revisor tale med juridiske rådgivere omkring at revisionspåtegningen ikke tillægges betydning.

Revisor skal også gennemgå de tiltag ledelsen har iværksat for at sikre at alle modtagere af det gamle regnskab bliver informeret om situationen. Den nye revisionspåtegning skal indeholde en supplerende oplysning der henviser til ledelsesberetningen eller note, da denne er en mere udførlig redegørelse for ændring af det tidligere godkendte regnskab og revisionspåtegning. Den nye revisionspåtegning må ikke dateres tidligere end datoen for det ændrede regnskab.

5.4 Sammenfatning

Under en krise er der mange forhold revisor skal være opmærksom på. Under planlægningen skal revisor revurdere risici, kontrolmiljø og væsentlighedsniveauet. Dette vurderes på grund af krisens altoverskyggende indvirkning på virksomhederne og markedet. En risiko som tidligere var en iboende risiko kan nu være en betydelig risiko.

⁵⁹ Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder – fra dansk praksis til IFRS

I og med at markedet er ændret markant af krisen, er det vigtigt for revisor at være kritisk over for virksomhedens going concern vurdering. Der er mange forhold der kan være gældende for, at en virksomhed kommer i vanskeligheder og eventuelt ikke har mulighed for at overholde going concern – forudsætningen. Det kan for eksempel være at virksomheden har problemer med at forny kreditter i banken, har tab på debitorer eller skal nedskrive sine aktiver til et meget lavt niveau. Revisor skal være opmærksom på, om der er sparet på de interne kontroller, så det er lettere at begå besvigelser i virksomheden.

Ved værdiansættelse af vanskelige aktiver, kan revisor anvende en ekspert på området til at hjælpe med værdiansættelsen. Hvis revisor benytter sig af det skal revisor hente tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis på de udførte handlinger.

I forbindelse med revision af going concern er det vigtigt at kigge på begivenheder efter balancedagen. Der findes regulerende begivenheder og ikke-regulerende begivenheder. De regulerende begivenheder identificeres som en begivenhed der giver ny viden om forhold, der eksisterede på balancedagen, og de ikke-regulerende begivenheder er begivenheder der vedrører forhold eller situationer opstået efter balancedagen.

6. Besvigelser

Besvigelser også kaldet virksomhedskriminalitet, er et tilbagevendende problem som i varierende former og omfang er udbredt i alle virksomhedsstørrelser og brancher. Den økonomiske afmatning presser virksomhederne på deres likviditet og deres indtjening. Dermed presses virksomhedsledelsen og de ledende medarbejdere på kravene til krisestyring og dermed på deres kompetence- og resultataflønning. Dette kan øge incitamenterne til misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation. Samtidig har regnskabsbrugerne under en krise forøget efterspørgsel efter troværdig information, herunder bankerne, som i større udstrækning kræver, at virksomhederne fremlægger revisorpåtegnede budgetter og perioderegnskaber.⁶⁰

Selvom besvigelser sker uanset om der er finanskriser eller ej, er det interessant om der er forskel i selve besvigelsernes karakter under en finanskriser. Besvigelser resulterer ofte i et direkte økonomisk tab for virksomheden, men medfører også indirekte tab i form af negativ påvirkning af omdømme, svækket arbejdsmoral og lignende.

6.1 Definition af besvigelser

Risikoen for fejlinformation i et årsregnskab kan skyldes besvigelser eller fejl. Det som adskiller besvigelser, simple fejl og slysk er den underliggende handling, der resulterer i fejlinformationen i regnskabet. Der opdeles i disse to hovedgrupper:

1. Ubevidste fejl
2. Bevidste fejl

De ubevidste fejl opstår ved den iboende risiko der findes i alle virksomheder. Ved iboende risiko forstås, risikoen for væsentlig fejlinformation, hvor der ikke er etableret tilstrækkelige interne kontroller. Jo mere simpel og rutinepræget en transaktion er, desto lavere er den iboende risiko. Såfremt en transaktion er meget kompleks, og hvis den pågældende type transaktioner sjældent udføres, sammenholdt med utilstrækkelige kontroller, vil der være en væsentligt større risiko for fejlinformation for den del af regnskabet.

⁶⁰ "Revisors afdækning af besvigelser set i et nyt lys"

Ledelsen kan søge at minimere risikoen for utilsigtede fejl ved at etablere velfungerende interne kontroller. Interne kontroller kan have karakter af at være enten forebyggende eller opdagende. Det betyder at kontrollerne ikke kun er medvirkende til at opdage utilsigtede fejl, idet et velfungerende kontrolmiljø kan betyde, at nogle personer føler sig mindre fristet til at forsøge at snyde virksomheden.

De bevidste handlinger vil være besvigelser som oftest bliver tilsløret eller skjult, hvilket medfører at det er sværere for revisor at opdage besvigelsen.

Ved bevidste fejl er der 2 typer af besvigelser:

- Misbrug af aktiver
- Regnskabsmanipulation

Besvigelser omfatter, hvad enten de vedrører regnskabsmanipulation eller misbrug af aktiver, incitament eller pres til at begå besvigelser, en erkendt mulighed herfor samt en form for retfærdiggørelse heraf.⁶¹ Jeg vil redegøre for de 2 typer af besvigelser i nedenstående afsnit 6.1.1 - Besvigelsestyper.

Definitionen på besvigelser jf. ISA 240 – *Revisors ansvar vedrørende besvigelser ved revision af regnskabet* er som følger:

- Besvigelser - en bevidst handling udført af en eller flere personer blandt den daglige ledelse, den øverste ledelse, medarbejdere eller tredjeparter, hvor vildledning ønskes for at opnå en uberettiget eller ulovlig fordel.
- Besvigelsesrisikofaktorer – begivenheder eller forhold, som peger i retning af et incitament eller et pres til at begå besvigelser eller giver mulighed herfor.⁶²

⁶¹ ISA 240 afsnit A1

⁶² ISA 240 afsnit 11

6.1.1 Besvigelsestyper

Jævnfør ISA 240 afsnit 3, er der to typer af tilsigtede fejlinformation (besvigelser), som er relevant for revisor. De to typer besvigelser er: fejlinformation som følge af regnskabsmanipulation og fejlinformation som følge af misbrug af aktiver.

6.1.1.1 Regnskabsmanipulation

Regnskabsmanipulation dækker over tilsigtede fejlinformationer i regnskabet, herunder udelukkelse af beløb eller oplysninger. Dette kan være fremkaldt af den daglige ledelses bestræbelser på at styre resultatet, for at vildlede regnskabsbrugernes opfattelse af virksomhedens præsentation og indtjening. En handelsvirksomhed kan for eksempel vælge enten konservativ eller optimistisk værdiansættelse af varelageret. Såfremt ledelsen har et incitament til at aktiverne skal udvise en bestemt værdi, kan ”sneglen” begynde at rulle her. Hvad der starter som en upræcis eller blot meget optimistisk værdiansættelse af eksempelvis vindmøllekomponenter kan langsomt antage et større omfang. Pres og incitamenter kan altså føre til, at disse tiltag antager et omfang, der resulterer i regnskabsmanipulation. Ledelsen kan have mange forskellige grunde til disse tiltag, men en oplagt grund er et pres for at leve op til markedets forventninger eller et ønske om at maksimere en præstationsbaseret aflønning. I nogle virksomheder kan den daglige ledelse være motiveret til at reducere indtjeningen væsentligt for at minimere skatten eller til at oppuste indtjeningen for at sikre bankfinansiering.⁶³

Regnskabsmanipulation kan foretages ved:⁶⁴

- Manipulation, forfalskning (inklusive dokumentfalsk) eller ændring af bogføringen eller underliggende dokumentation, som danner grundlag for regnskabsudarbejdelsen.
- Forkert præsentation eller bevidst udeladelse af begivenheder, transaktioner eller anden betydelig information i regnskabet.
- Bevidst forkert anvendelse af regnskabspraksis vedrørende beløb, klassifikation, præsentation eller oplysning.

⁶³ ISA 240 afsnit A2

⁶⁴ ISA 240 afsnit A3

Regnskabsmanipulation involverer ofte den daglige ledelses tilsidesættelse af interne kontroller, der i øvrigt synes at fungere effektivt. Den daglige ledelse kan benytte følgende teknikker til at begå besvigelser, ved tilsidesættelse af kontroller ved:⁶⁵

- Bogføring af fiktive registreringer for at manipulere med driftsresultatet eller nå andre mål, dette gøres oftest tæt eller lige op til regnskabsafslutningen.
- Upassende tilpasninger af forudsætninger og ændringer af vurderinger ved skøn af regnskabsposter.
- Undladelse, fremskyndelse eller udskydelse af indregning i regnskabet af begivenheder og transaktioner, som er indtruffet i regnskabsperioden.
- Fortielse af eller undladelse af oplysning om fakta, der kunne påvirke de beløb, der er registreret i regnskabet.
- Deltagelse i komplekse transaktioner, der er konstrueret med det formål at fortegne virksomhedens finansielle stilling eller resultat.
- Ændring af registreringer og betingelser i relation til betydelige og usædvanlige transaktioner.

Ovenfor nævnte er kun eksempler og skal ikke opfattes som en udtømmende liste.

6.1.1.2 Misbrug af aktiver

Misbrug af aktiver omfatter tyveri af virksomhedens aktiver og begås oftest af medarbejdere for relativt små og uvæsentlige beløb. Den daglige ledelse, der ofte er bedre i stand til at tilsløre eller skjule misbruget ved deres fremgangsmåder der er svære at opdage, kan også være involveret. Misbrug af aktiver kan ske på en række måder såsom.⁶⁶

- Underslæb (for eksempel misbrug af debitorers indbetalinger eller overførsel af indbetalinger fra afskrevne konti til private bankkonti),
- Tyveri af fysiske aktiver eller immaterielle rettigheder (for eksempel tyveri af varelager til privat anvendelse eller videresalg, tyveri af skrot til videresalg, sammensværgelse med en konkurrent ved at oplyse teknologiske data som modydelse for betaling),

⁶⁵ ISA 240 afsnit A4

⁶⁶ ISA 240 afsnit A5

- Ved at foranledige en virksomhed til at betale for varer og tjenesteydelser, der ikke er modtaget (for eksempel udbetalinger til fiktive forhandlere eller fiktive medarbejdere).
- Privat benyttelse af virksomhedens aktiver (for eksempel benyttelse af virksomhedens aktiver til sikkerhedsstillelse for et privat lån eller et lån til en nærtstående part) for at skjule, at aktiverne ikke er til stede, eller at de er anvendt til sikkerhedsstillelse uden korrekt autorisation, ses misbrug af aktiver ofte sammen med falske eller vildledende registreringer eller dokumenter.

Misbrug af aktiver er en af de besvigelser der oftest ses i virksomhederne, da der er mange typer heraf, som beskrevet ovenfor. Samtidig kan misbrug af aktiver begås for selv små beløb og kan derfor være svære at opdage i store og omfattende virksomheder.

6.2 Ledelsens ansvar

Det er virksomhedens øverste ledelse, der har det overordnede ansvar for at forebygge og opdage besvigelser begået i virksomheden. Jf. ISA 240 afsnit 4, ligger ansvaret for at forebygge og opdage besvigelser både hos virksomhedens øverste ledelse og den daglige ledelse. Det er vigtigt, at den daglige ledelse under den øverste ledelses tilsyn lægger stor vægt på at forbygge besvigelser, hvilket kan reducere risikoen for, at besvigelserne overhovedet kan forekomme. Ledelsens forebyggelse virker således ved at afskrække fra at begå besvigelser.

Virksomhedens bestyrelse og direktion kan ifalde ansvar over for virksomhedens aktionærer, kreditorer med videre, såfremt de ikke varetager deres opgaver i overensstemmelse med de gældende regler og love. Det ansvar der ligger hos revisor, er at god revisorskik og revisorloven med videre skal overholdes.

Til forebyggelse af besvigelser er det vigtigt, at der er en medvirken fra ledelsen i virksomheden til at skabe en kultur af ærlighed og etisk adfærd.

Bestyrelsen skal gennem sit tilsyn med den daglige ledelse sikre sig, at der er etableret betryggende interne kontroller samt at disse overholdes af virksomhedens medarbejdere og ledelse. Ledelsen

skal være opmærksom på, at de interne kontroller er med til at minimere risikoen for besvigelser i virksomheden men ikke en sikkerhed for, at der ikke vil forekomme besvigelser.⁶⁷

6.3 Revisors ansvar

Ifølge ISA 240 afsnit 5, er det revisors ansvar at opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed er uden væsentlig fejlinformation, hvad enten det skyldes besvigelser eller fejl. Det skal dog nævnes, at som følge af de iboende begrænsninger i en revision, er der en uundgåelig risiko for, at visse væsentlige fejlinformationer i regnskaber ikke opdages, selv om revisionen er omhyggeligt planlagt og udført efter ISA'erne.

Som der er beskrevet i ISA 200 afsnit A51, er de mulige indvirkninger af iboende begrænsninger særlig betydelige i relation til fejl som følge af besvigelser. Risikoen for ikke at opdage væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser er større end risikoen for ikke at opdage væsentlig fejlinformation som følge af fejl. Dette skyldes, at besvigelser kan indebære omhyggeligt organiserede tiltag udformet for at skjule dem for revisor. Besvigelserne kan være forfalskninger, bevidst undladelse af at registrere transaktioner eller bevidst afgivelse af fejlagtige oplysninger til revisor.

Besvigelser i form af det er der redegjort for ovenfor, er endnu sværere at opdage for revisor, hvis de kombineres med sammensværgelser. Sammensværgelser kan få revisor til at tro, at et revisionsbevis er overbevisende, når det viser sig at være falsk. Revisors mulighed for at opdage en besvigelse afhænger af faktorer såsom dygtigheden hos den eller dem der foretager besvigelsen, samt hyppigheden og omfanget af manipulationen. Derudover er det også af stor betydning, hvor stor sammensværgelsen er, altså hvor mange personer der er med og hvad de involverede personers anciennitet er.

Selvom revisor kan være i stand til at identificere potentielle muligheder for at begå besvigelser, er det vanskeligt for revisor at afgøre, om fejlinformation i forbindelse med skønspregede vurderinger som for eksempel regnskabsmæssige skøn skyldes besvigelser eller fejl.

⁶⁷ ISA 240 afsnit 4

Risikoen for, at revisor ikke opdager besvigelser begået af ledelsen er større end for besvigelser begået af en medarbejder, fordi den daglige ledelse ofte er i en position, hvor den direkte eller indirekte kan manipulere med regnskabsmaterialet eller tilsidesætte kontrolprocedurer, der er udformet for at forebygge, at andre medarbejdere begår tilsvarende besvigelser.⁶⁸

Revisors overordnede mål jf. ISA 240 afsnit 10 er:

- At identificere og vurdere risici for væsentlig fejlinformation i regnskabet som følge af besvigelser.
- At opnå tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis om de vurderede risici for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser ved at udforme og gennemføre passende reaktioner og
- på passende vis at reagere på besvigelser eller mistanke herom, som er konstateret under revisionen

Revisor er ansvarlig for at udvise professionel skepsis under hele revisionsprocessen, for at opnå høj grad af sikkerhed. Dette indebærer at revisor skal tage højde for den daglige ledelses muligheder for at tilsidesætte kontroller. Det indebærer også at revisor skal tage højde for muligheden for, at der kan forekomme væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser uanset revisors tidligere erfaringer med virksomhedens øverste og daglige ledelse.

Revisor kan anse registreringer og dokumenter for at være ægte, medmindre revisor har grund til at antage det modsatte. Revisor skal foretage yderligere undersøgelser, hvis forhold identificeret under revisionen for revisor til at antage at et dokument kan være uægte.⁶⁹

Hvis revisor for forskellige svar på forespørgsler til den daglige ledelse og den øverste ledelse, skal revisor undersøge uoverensstemmelserne.

⁶⁸ ISA 240, afsnit 7

⁶⁹ ISA 240, afsnit 13

6.4 Sammenfatning

Risikoen for fejlinformation i et regnskab kan skyldes besvigelser eller fejl. Der er 2 typer af besvigelser: regnskabsmanipulation og misbrug af aktiver. Regnskabsmanipulation foregår oftest på ledelsesniveau, hvor misbrug af aktiver foregår på medarbejderniveau.

Det er ledelsens ansvar at forebygge og opdage besvigelser og det er vigtigt, at der er en medvirken fra ledelsen i virksomheden til at skabe en kultur af ærlighed og en etisk adfærd. Forebyggelsen af besvigelse kan gøres ved effektive interne kontroller.

Det er revisors ansvar at opnå høj grad af sikkerhed for, at regnskabet som helhed, er uden væsentlig fejlinformation, hvad enten det skyldes besvigelser eller fejl. Revisor skal sikre at ledelsen ikke tilsidesætter de interne kontroller der kan være med til at forbygge besvigelser.

7. Revision af besvigelser

Under planlægningen skal revisor tage stilling til om virksomheden kan være udsat for besvigelser og i hvilket omfang. Som beskrevet i afsnit 3 skal revisor opnå en forståelse af virksomheden og dens omgivelser i planlægningsfasen. Revisor skal have en tilstrækkelig viden om virksomheden så revisor kan vurdere om der er risiko for væsentlige fejlinformationer i regnskabet, uanset om de skyldes besvigelser eller fejl.

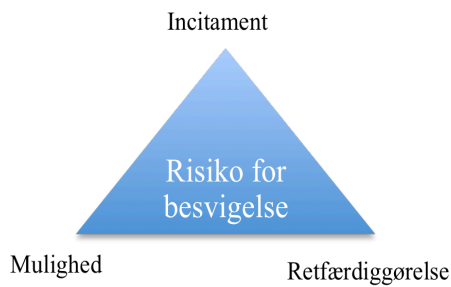
Opgaveteamet der udfører revisionen, skal drøfte hvor udsat virksomhedens regnskab er for væsentlige fejlinformationer, samt anvendelsen af den relevante regnskabsmæssige begrebsramme i forhold til virksomhedens forhold og omstændigheder, jf. ISA 315 afsnit 10. ISA 240 indeholder yderlige krav til opgaveteamet og drøftelse af risici for besvigelser. Drøftelserne skal lægge vægt på, hvorledes og hvor i virksomhedens regnskab der er risiko for væsentlige fejlinformationer som følge af besvigelser og hvordan der kan opstå besvigelser. Disse drøftelser skal gennemføres uden hensynstagen til, hvad opgaveteamets medlemmer måtte mene om den øverste og daglige ledelses ærlighed og integritet.⁷⁰

7.1 Besvigelsestrekanter

Det er revisors opgave at opnå begrundet overbevisning om, at regnskabet ikke indeholder væsentlig fejlinformation, herunder besvigelser. En god måde hvorpå revisor kan vurdere risikoen for besvigelser er at benytte besvigelsestrekanter.

Det er vigtigt for revisor at forstå besvigelsestrekanterens elementer og benytte det i revisionen ved vurderingen af risikoen for besvigelser. Den finansielle krise kan betyde at virksomhedsledere og medarbejdere presses til at begå besvigelser. Behovet for penge øges under en krise, hvor medarbejdere der er resultataflønnede oplever en nedgang i indkomsten. Dette giver i sig selv incitament for at fremskaffe likviditet og indtjening.

⁷⁰ ISA 240 afsnit 15

Figur 7.1 - Besvigelsestrekanten, Joseph T. Wells – *The fraud triangle*

Et vigtigt fokus at have for øje, er muligheden i besvigelsestrekanten. En revision der er udført i overensstemmelse med de danske revisionsstandards klarlægger i høj grad muligheden for at begå besvigelser. Gennemgang af forretningsgange og interne kontroller synliggør svagheder, som kan give mulighed for besvigelser.⁷¹

Besvigelsestrekantens element "retfærdiggørelse" skal revisor også være opmærksom på. Kundeacceptfasen og de udførte risikovurderingshandlinger indbefatter en stillingtagen til virksomhedens og ledelsens holdning og moral. Det er skrevet tidligere i afhandlingen at revisor under en finanskriser skal være utrolig opmærksom under planlægningen af en revision, da kendskab til virksomheden er essentielt også i forhold til at opdage besvigelser.

Som beskrevet ovenfor er de to typiske former for besvigelser misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation. Fælles for de to former for besvigelse er elementerne: Incitament, Mulighed og Retfærdiggørelse. Nedenfor vil jeg redegøre for disse elementer, både for misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation.

7.1.1. Incitament

Incitamentet til at begå besvigelser opstår som følge af hændelser i bedragerens liv, som motiverer til at begå besvigelser, f.eks.

- Behovet for flere penge

⁷¹ Revisors afdækning af besvigelser set i nyt lys. Revision & regnskabsvæsen, 2009 nr. 12

- Regnskabsmanipulation for at pynte på regnskaberne, for dermed at få fornyet bankkreditter
- Oppustet omsætning for at nå grænser for at bonusaflynninger bliver udløst
- Manglende nedskrivninger for at undgå, at der sættes spørgsmålstejn ved going concern
- Misbrug af aktiver motiveret af lavere lønninger

7.1.2 Mulighed

Muligheden for at begå besvigelser afhænger af virksomhedens interne kontroller og svagheder heri, som gør det muligt at begå besvigelser, det omfatter også ledelsens tilsidesættelse af interne kontroller.

Regnskabsmanipulation begås ofte af medarbejdere med betydeligt ansvar, ledelsen, eller ledende medarbejdere. Misbrug af aktiver kan ske på alle niveauer i virksomheden. Fælles for dem begge er at virksomhederne kan begrænse virksomhedskriminaliteten ved at have velfungerende interne kontroller. Forebyggende kontroller kan helt fjerne muligheden for at begå besvigelser, mens opdagende kontroller kan give en indikation af, hvorvidt der er større afvigelser end forventet, eller om der optræder uregelmæssigheder.

7.1.3 Retfærdiggørelse

Retfærdiggørelse står for bedragerens retfærdiggørelse af besvigelserne over for sig selv. F.eks. ”jeg låner kun pengene og tilbagebetaler senere” eller at bedrageren ikke mener at denne har fået det ønskede i løn og aflønner sig selv på andre kriminelle måder. Retfærdiggørelse kan ske på et utal af måder, men i virkeligheden er det blot dårlige undskyldninger og selvbedrag.

Den medarbejder der vælger at begå besvigelser for eller mod virksomheden, har ofte en retfærdiggørelse enten i forhold til sig selv eller omverdenen og vil forsøge at legitimere og retfærdiggøre sin handling over for sig selv. Ved misbrug af aktiver vil personen ofte føle sig snydt af den ene eller anden årsag, som eksemplet med at medarbejderen ikke mener at arbejdsindsatsen svarer overens med lønnen.

Handler det om regnskabsmanipulation for at opnå forlængelse af bankkreditter, kan retfærdiggørelsen i forhold til omverdenen være, at det lige præcis er denne kreditforlængelse, der gør at virksomheden overlever.

7.2 Besvigelsestrekanter i sammenspil med regnskabsmanipulation

I dette afsnit vil jeg redegøre for besvigelsestrekanterens tre elementer i sammenspil med regnskabsmanipulation.

7.2.1 Incitament

Incitamentet til at begå regnskabsmanipulation er at vildlede regnskabsbrugeren. Det kan for eksempel være at virksomheden er i finansielle problemer og der er nedgang i driftsaktiviteten. Hvis virksomheden har svært ved at nå sine mål, kan det sende et dårligt signal til virksomhedens interessenter. Hvis virksomheden har aktionærer, kan disse miste tilliden til at ledelsen kan magte opgaven med at styre virksomheden. Når den øverste ledelse føler et pres fra aktionærerne, bliver dette pres selvsagt rykket ned til mellem- og afdelingslederne, der føler presset fra den øverste ledelse.

For at begrænse risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af besvigelser der skyldes regnskabsmanipulation, skal revisor være opmærksom på om den finansielle stabilitet i virksomheden bliver truet af økonomiske, branchemæssige eller driftsmæssige forhold som for eksempel kan skyldes at der er stor eller en intens konkurrence på markedet, mætning af markedet på virksomhedens produkt og lignende. Er virksomheden rustet til hurtige ændringer, såsom teknologi, eller om virksomhedens produkter hurtig forældes. Betydelige fald i efterspørgsel på virksomhedens produkter og et stigende antal konkurser i branchen.

Hvis virksomheden bliver ved med at have driftsmæssige tab, der kan true med konkurs samt vedvarende negative pengestrømme fra driften eller manglende evne til at generere pengestrømme fra driften samtidig med at der rapporteres om indtjening og vækst i indtjeningen.⁷² Hvis virksomheden har hurtig vækst eller usædvanlig indtjening sammenlignet med branchen, skal revisor være mere opmærksom, og udføre flere revisionshandling.

Den finansielle krise har medvirket til at flere banker har haft store nedskrivninger på deres udlån. Markedsforholdene har betydet, som skrevet tidligere i afhandlingen, at flere kunder har haft svært ved at tilbagebetale deres lån. Dette har haft en direkte indvirkning på bankernes risikovillighed,

⁷² ISA 240, Bilag 1

hvilket har medført at bankerne er blevet væsentligt mere tilbageholdende med at låne penge ud. Virksomhederne er i øget risiko for at de ikke kan få forlænget deres kreditter, og virksomhederne er evt. blevet nødt til at acceptere højere renter, lavere kreditter mv. hvis det har været umuligt at finde en anden bank der vil overtage deres engagement. Dette kan resultere i at virksomheden har problemer med at overholde sine betalingsbetingelser over for sine leverandører. Incitamentet for virksomheden er at få bankens godkendelse på kreditter mv. Dette vil sige, at den øverste ledelse prøver at pynte på virksomhedens resultat ved regnskabsmanipulation.

Den finansielle krise har også påvirket forbruget. Nedgangen af denne er ikke kun på det danske marked, virksomheder der eksporterer er også ramt. For handels - og produktionsvirksomheder er det vigtigt af få tilpasset deres varelager til de ændrede markedsvilkår. Det kan betyde at virksomheden bliver nødt til at nedskrive sit varelager, da afsætningsmulighederne på markedet er ændret. Nedskrivning af varelageret føres via vareforbruget og en direkte effekt på egenkapitalen.

Et andet incitament til at begå regnskabsmanipulation kan opstå i forbindelse med bonusaflønnings. Den øverste eller den daglige ledelses private økonomiske situation er truet af virksomhedens økonomiske resultater som for eksempel at ledelsen har betydelige økonomiske interesser i virksomheden eller som skrevet ovenfor at deres aflønning for eksempel er bonusordninger, aktieoptioner, aftale om overskudsdeling og lignende. Hvis en medarbejder i slutningen af et regnskabsår er tæt på at opnå udbetaling af bonus, kan medarbejderen fristes til for eksempel at fremrykke salg og eller bogføre fiktive salg der derefter bliver krediteret i det nye år, undlade at bogføre skyldige poster virksomheden er forpligtet til at betale på balancetidspunktet.

7.2.2 Muligheder

Et af de væsentligste områder, der giver mulighed for regnskabsmanipulation, og som til tider kan være svært for revisor at revidere, er regnskabsposter påvirket af regnskabsmæssige skøn. Det kan være aktiver, forpligtelser, indtægter eller omkostninger der bygger på betydelige skøn, som involverer subjektive vurderinger eller usikkerhed som er vanskelige at underbygge. Virksomhedens art eller aktiviteter giver mulighed for at begå besvigelser, eksempelvis i form af

betydelige transaktioner med nærstående parter uden for virksomhedens normale område eller med nærtstående virksomheder, der ikke revideres eller bliver revideret af et andet revisionsfirma.⁷³

Manglende funktionsadskillelse og utilstrækkelige interne kontroller kan være med til at øge risikoen for væsentlig fejlinformation som følge af regnskabsmanipulation. I mindre virksomheder er der ofte få ansatte i økonomifunktionen, hvilket kan gøre det vanskeligt at etablere tilfredsstillende funktionsadskillelse. Manglende funktionsadskillelse er ikke alene med til at øge risikoen for besvigelser, det forringer også værdien af interne kontroller. Hvis en medarbejder i en økonomifunktion har mulighed for at lave regnskabsmanipulation, og efterfølgende skal kontrollere sig selv, kan vedkommende bruge kontrollen til at skjule besvigelsen.

Hvis virksomhedens organisationsstruktur er kompleks eller ustabil, det kan være at det er vanskeligt at afgøre hvilke personer der har indflydelse og bestemmer i virksomheden. Det kan også være at virksomheden har hyppig personaleudskiftning i den øverste ledelse. Eller den daglige ledelse er domineret af en enkelt person uden kompenserende kontroller, samt at den øverste ledelses tilsyn med regnskabsaflæggelsen og intern kontrol er ineffektive.

7.2.3 Retfærdiggørelse

De personer der begår regnskabsmanipulation har ikke altid til hensigt at bedrage virksomheden, regnskabsbrugeren, de offentlige myndigheder med videre. Formålet med regnskabsmanipulation er at hjælpe virksomheden igennem en svær periode. Medarbejderen der begår regnskabsmanipulation har en forventning om, at krisen i virksomheden er forbigående, hvorfor hensigten er, i en periode, at pynte lidt på regnskaberne får at rette op på besvigelsen når det går bedre med virksomheden. Medarbejderen mener, at det kun er en midlertidig forskydning, og at regnskabsmanipulation vil blive udlignet med tiden, når driftsaktiviteten kan ”bære” det.

Medarbejderne der begår regnskabsmanipulation retfærdiggør deres handling med risikoen for, at investorer, bankforbindelser, leverandører med videre ikke har den nødvendige tålmodighed til at vente på at det går godt med virksomheden igen. De ser derfor regnskabsmanipulation som en nødvendighed for at eksterne parter stadig vil beskæftige sig med virksomheden på den ene eller anden måde.

⁷³ ISA 240, bilag 1

Medarbejdernes holdning til retfærdiggørelse af besvigelser er påvirket af virksomhedens kontrolmiljø. Hvis ledelsen signalerer en holdning om, at det er vigtigt, at kontroller gennemføres i henhold til interne forretningsgange, kan det påvirke medarbejderne i retning af, at det ikke er i overensstemmelse med virksomhedens værdier at ”snyde”. Hvis ledelsen derimod har en holdning om, at det første sted at spare i krisetider, er på de interne kontroller, kan dette påvirke medarbejdernes holdning i retningen af, at det ikke er så vigtigt med regler, kontroller og forretningsgange, hvorfor det måske også er i orden at pynte lidt på tallene engang imellem.

Det kan også være virksomhedens daglige ledelse der er ineffektiv til at kommunikere og implementere virksomhedens værdier og etiske standarder. Det kan være lav moral hos den øverste og daglige ledelse og deres indblanding i valg af regnskabspraksis, uden for økonomifunktionen, eller udøvelse af betydelige skøn. Hvis virksomheden tidligere har overtrådt lovgivning skal revisor være opmærksom på hvad virksomheden er påtalt for.

7.3 Besvigelsestrekanter i sammenspil med misbrug af aktiver

Nogle af risikofaktorerne i relation til fejlinformation, der skyldes regnskabsmanipulation, kan også være til stede ved fejlinformation, der skyldes misbrug af aktiver. For eksempel kan ineffektiv overvågning af den daglige ledelse og andre mangler i intern kontrol være til stede.

7.3.1 Incitament

En konsekvens af en finanskrisen kan i mange virksomheder udmunde i at virksomheder der tidligere har udbetalt bonusser til medarbejderne, nedsætter disse eller stopper helt med at give bonus, i sammenspil med, at det har været svært for medarbejderne at opnå de mål der udløser bonus. Det kan tænkes, at medarbejdere der normalt får bonus, har indregnet den i privatøkonomien, og derfor har svært ved at omstille sig til ingen bonus, eller en mindre bonus.

Private økonomiske forpligtelser kan lægge pres på den daglige ledelse eller ansatte med adgang til likvide midler eller andre aktiver, til at misbruge dette. Hvis virksomheden skal nedskære og medarbejderne ser frem til at blive afskediget på grund af finanskrisen kan dette være et incitament til ”lige” at tage lidt fra virksomheden. Hvis virksomheden vælger at ændre i medarbejdernes løn, så de går ned i løn, eller en medarbejder bliver forfremmet over en anden medarbejder og lignende.

En regnskabspost der ofte kan friste medarbejderne, er virksomhedens varelager. Misbruget her kan enten være til privat benyttelse eller til videresalg. Hvis virksomheden har velfungerende interne kontroller kan det være med til at mindske risikoen for svind på varelageret. For eksempel kan kontrollen være at der tages en stikprøve af medarbejderne, som man kender det i store detailbutikker, når man går ud af personaleudgangen. Kontrollen fungerer ved at medarbejderen der bliver stoppet skal forevise en bon på de indkøbte varer.

7.3.2 Mulighed

Muligheden for at misbruge aktiver i en virksomheden afhænger af medarbejderens stilling, en mulighed kan være at medarbejderen har adgang til virksomhedens likvide midler, der kan føre til misbrug på flere forskellige måder. Medarbejderne kan overføre indbetalinger til private konti eller betale private regninger med virksomhedens penge.

I virksomheder der handler med en stor gruppe af kunder heriblandt privatkunder, er muligheden for at medarbejdere kan overføre penge til deres private konto. Eksempelvis når debitor indbetaler på virksomhedens bankkonto, tager bogholderen penge ud til egen konto, og går derefter ind og laver en kreditnota på den pågældende kunde. Revisor bør derfor have fokus på forretningsgange for ikke identificerbare indbetalinger i forbindelse med vurdering af besvigelsesrisiko.

7.3.3 Retfærdiggørelse

Der kan være forskellige former for retfærdiggørelse af misbrug af aktiver, en grund kan være at medarbejderen der misbruger et aktiv, ikke mener at den værdi virksomheden mister betyder noget i det store regnskab. Det kunne være for eksempel være tilfældet med mindre svind fra et stort varelager.

En anden grund til at medarbejderen vælger at misbruge virksomhedens aktiver, kan som skrevet tidligere i afsnittet, være at den pågældende medarbejder ikke føler, at dennes arbejdsindsats bliver tilstrækkeligt belønnet, hvorfor besvigelsen bliver en ekstra betaling.

Misbrug af aktiver kan også være af forbigående karakter. Det kan være at medarbejderen har personlige økonomiske problemer og betaler private regninger fra virksomhedens likvider, for så at føre pengene tilbage når medarbejderne har fået løn.

7.4 Sammenfatning

Revisor skal have en tilstrækkelig viden om virksomheden så revisor kan vurdere om der er risiko for væsentlige fejlinformationer i regnskabet, uanset om de skyldes besvigelser eller fejl.

Ved revision af besvigelser er besvigelsestrekanten et godt redskab for revisor at benytte til at vurdere risikoen for besvigelser. Besvigelsestrekanten indeholder tre elementer som er: Incitament, Mulighed og Retfærdiggørelse. Hvor incitamentet til at begå besvigelser opstår som følge af hændelser i bedragerens liv, vil muligheden for at begå besvigelser afhænge af virksomhedens interne kontroller og svagheder heri. Disse svagheder gør det muligt at begå besvigelser, det omfatter også ledelsens tilsidesættelse af interne kontroller. Retfærdiggørelse er bedragerens efterfølgende retfærdiggørelse af besvigelserne over for sig selv.

Det er vigtigt for revisor at vurdere virksomhedens interne kontroller, i og med at de kan hjælpe til med at forbygge besvigelser.

8. Going concern og besvigelser

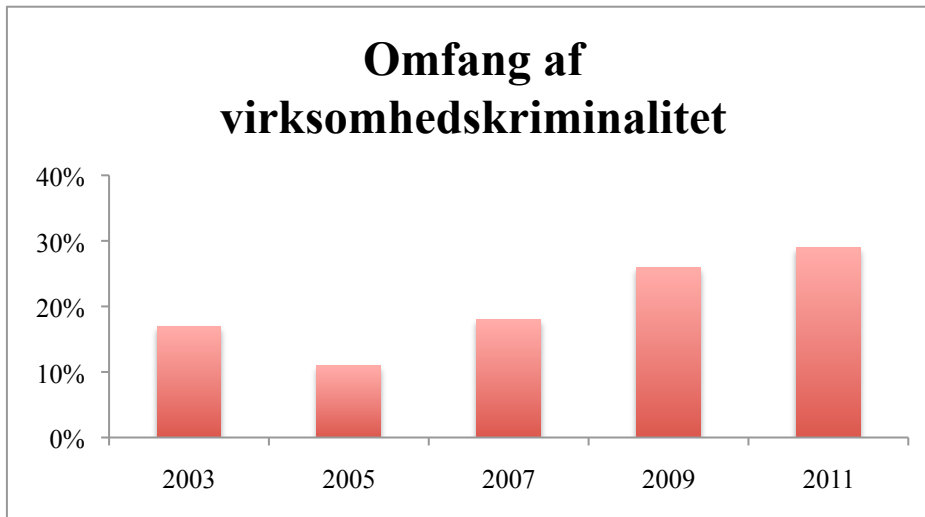
Alment kendt er, at en økonomisk krise sætter personer og virksomheder under pres, derfor vil det typisk medføre at der er en større forekomst for virksomhedskriminalitet i virksomhederne under en krise. I revisionssproget er alle former for virksomhedskriminalitet dækket af betegnelsen besvigelser. I dette afsnit har jeg valgt at benytte udtrykket virksomhedskriminalitet, men den underliggende betydning er den samme.

Et af de bedste indblik i omfanget af virksomhedskriminalitet er PwC's tilbagevendende analyse af området. I sommeren 2011 gennemførte de en undersøgelse af virksomhedskriminalitet i Danmark hvor 116 virksomheder deltog. Typisk har respondenterne været CFO'er eller interne revisionschefer, og fælles for dem alle har været at de har haft en særlig indsigt i konstaterede besvigelser og etablerede kontroller i deres virksomhed.

PwC havde i forbindelse med undersøgelsen adspurgte 1.500 af de største private og offentlige virksomheder i Danmark, responsraten er således i den lave ende med kun 116 besvarelser. Det til trods mener jeg dog at man godt kan bruge resultaterne til noget. Dette område er svært at undersøge, dels er det et område som virksomhederne ikke ønsker at offentligheden kender til, dels er det "flovt" hvis virksomheden ligger i den dårlige ende af skalaen. Selvfølgelig kan de adspurgte også blot have travlt til at give sig tid til at besvare undersøgelsen. Grunden til at jeg mener at undersøgelsen har værdi, er at man må formode at respondentvirksomhederne er forholdsvis tilfældige da alle typer af virksomheder har mulighed for at afgive de fornødne oplysninger. Yderligere må man tillægge PwC's renommé som taler for en ansvarlig og korrekt behandling af data.

Resultaterne fra 2011 undersøgelsen er mest interessante når man sammenholder dem med tidligere år. Her er det yderst interessant at se at i 2009 var regnskabsmanipulation den mest udbredte form for besvigelse. Regnskabsmanipulation dækker over ansattes eller ledelsens manipulation med bogføring og regnskab, gennemførelse af uautoriserede transaktioner med videre. Den er gået fra at være den tredje mest udbredte i 2007 til at være den mest udbredte i 2009.⁷⁴

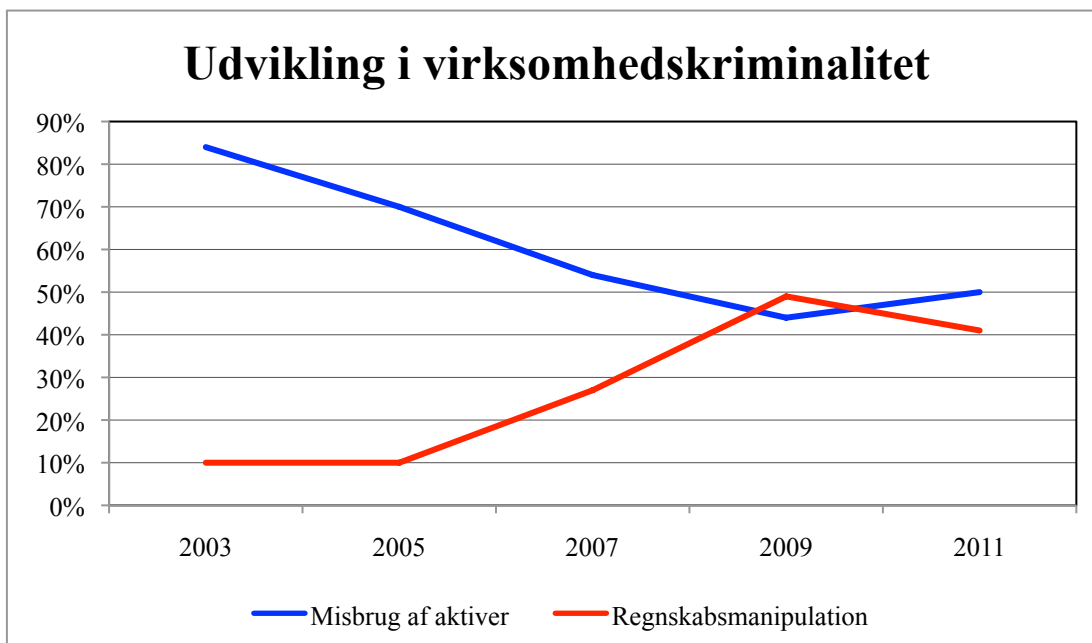
⁷⁴ Virksomhedskriminalitet I Danmark 2009, PwC

Figur 8.1 – Omfang af virksomhedskriminalitet, Virksomhedskriminalitet i Danmark 2011, PwC

Som den kan ses ud fra figuren har 29% af de deltagende virksomheder været udsat for virksomhedskriminalitet i de seneste 12 måneder, dvs. at virksomhedskriminalitet er et stigende problem for virksomhederne. De 2 mest udbredte former er misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation.

Figur 8.2 viser udvikling i de to mest udbredte former for virksomhedskriminalitet.

Figur 8.2 – Udvikling i virksomhedskriminalitet, Virksomhedskriminalitet i Danmark 2009 og 2011, PwC

Regnskabsmanipulation har været kraftigt stigende siden 2005 og toppede i 2009 med 48% og var den mest udbredte form for virksomhedskriminalitet. Det har ellers suverænt været misbrug af aktiver der har været den mest benyttede form. I 2011 er det igen misbrug af aktiver der topper med en andel på 50%. Forklaring på dette kan ses som at en krise har flere forskellige niveauer. Jeg tænker her at der i starten af en krise vil være meget opmærksomhed på krisen og ingen aner om det er en forbigående nedtur eller en længerevarende lavkonjunktur. Derfor mener jeg at virksomhederne i starten prøver at gøre alt for at holde ”skruen i vandet” og vil gå meget lang for at virksomheden lige klarer det igennem den svære tid. Jo længere tid en krise varer virker det som om at markedet og virksomhederne tilpasser sig og accepterer krisen. Derfor synes jeg at det er forståeligt at regnskabsmanipulation er på sit højeste i 2009.

Et andet eksempel kunne være at der i starten af krisen var flere virksomheder der gjorde alt for at overleve. Virksomhederne gjorde alt tænkeligt, for at komme gennem den svære tid, og enkelte blev fristet til at begå regnskabsmanipulation. De havde hård konkurrence, så derfor var det vigtigt at vise at de også kunne være med. Det virker som om at samfundet stiller lidt lavere krav til virksomhederne i eftertiden for krisen. Nu er kriteriet nærmest at det er flot at virksomhederne overlever krisen. En kombination af at revisor har været utrolig opmærksom på besvigelser i virksomhederne og har haft godt kendskab til virksomheden som er beskrevet i afsnit 3, samtidig med at samfundet ikke har haft så kritiske øjne på virksomhedernes resultater, mener jeg har gjort at regnskabsmanipulation er faldet i 2011.

Det væsentligste incitament til at begå regnskabsmanipulation, er at virksomhederne har vanskeligt ved at opnå fastsatte mål. Det anvendes typisk til at sløre manglende målopfyldelse, for eksempel ved rapportering til aktiemarkedet. Den økonomiske krise har også en stor forklaring på at regnskabsmanipulation er steget siden 2007. Med en krise følger ofte svækkede interne kontroller som følge af nedskæring på personale og generelle besparelser, hvilket gør det lettere at gennemføre de kriminelle handlinger.

På trods af, at virksomhederne oplevede at regnskabsmanipulation faldt med 7% fra 2009 til 2011 er det dog stadig en stor trussel for de danske virksomheder.

Grunden til at misbrug af aktiver er faldet i 2009 kan eventuel forklares ved at medarbejderne er bange for at miste deres job, derfor tør de ikke stjæle fra virksomheden. Vi er i en tid hvor det er arbejdsgivers marked, det er svært at få et job og kun de bedste kandidater vælges. En forklaring på at misbrug af aktiver igen er kommet op på 50% kunne være at medarbejderne i virksomhederne mener at der er foretaget de fyringsrunder der skal tages, og at der eventuelt ikke er givet lønforhøjelser. Så mener medarbejderne ikke at virksomheden kan skære mere i arbejdskraften og føler sig ikke fyringstruet.

En anden økonomisk kriminalitet virksomhederne kan benytte er at svindle med momstal. Virksomheden opgiver således mindre moms end den skal betale. Det er en stigende tendens ifølge tv2 nyhederne den 5. januar 2012. Det kan gøres på to måder – virksomheden kan bogføre korrekt med moms, men vælge at indberette mindre for at få et luft i økonomien hvis virksomheden har en presset likviditet. Så kan der ved regnskabsafslutningen indberettes det fulde beløb, derved har virksomheden fået en slags kredit for momsindberetningen. En anden måde er ved at bogføre salg uden moms eller fiktive omkostninger, hvorpå man får et fradrag fra momsen. Dette ville eventuelt blive opdaget ved revisionen men igen, hvis det ikke bliver opdaget har virksomheden sparet momspengene, men bliver det opdaget bliver der blot udarbejdet en efterregulering af momsen og udmunder i at virksomheden har fået kredit.

Det gennemsnitlige tab for danske virksomheder, som følge af besvigelser, er steget fra kr. 6,5 mio. i 2009 til 8,5 mio. i 2011. Ud over det direkte tab ved besvigelser har virksomhederne ofte omkostninger til juridisk bistand og opklaring af besvigelser der ikke er med i de ovenstående beløb.⁷⁵

Der er andre indirekte omkostninger der er vanskelige at opgøre. Dette kan for eksempel være virksomhedens image, svækkelse af forhold til forretningsforbindelser, påvirkning af medarbejdernes arbejdsmoral. Det er derfor vigtigt at ledelsen er utrolig opmærksom på besvigelser og hvordan disse skal håndteres.

⁷⁵ Virksomhedskriminalitet I Danmark 2011, PwC

Virksomhederne befinder sig i en tid hvor der er større fokus på om virksomhederne er going concern, set i lyset af de mange konkurser der har været siden krisens indtrædelse, er incitamentet til regnskabsmanipulation steget.

8.1 Sammenfatning

Som beskrevet i starten af afsnit 6, er muligheden for at begå regnskabsmanipulation til stede om der er finanskriser eller ej. Men jeg mener, at når virksomhederne og medarbejderne bliver presset er der et større incitament for at begå besvigelserne. Finanskrisens påvirkning har den effekt at man for eksempel er blevet nødt til at afskedige medarbejdere og dette kan give problemer med funktionsadskillelsen. Finanskrisens konsekvenser har blandt andet været at der er blevet sat fokus på omkostningsminimering i virksomhederne, samt opnåelse af mål for at kunne overleve under krisen.

Risikoen for besvigelser er øget i tider med økonomisk nedgang. Virksomhedsledelsen og medarbejderne er pressede på præsentation og kompetence og kan eventuelt fristes til at benytte hurtige løsninger. Samtidig øges regnskabsbrugeres behov for troværdigt regnskabsmateriale, der kan sætte krav til revisors professionelle skepsis.

9. Konklusion

Årsregnskaber udarbejdes ud fra en grundlæggende forudsætning om going concern. Revisor skal altid vurdere going concern-forudsætningen, og ikke kun hvis der er forhold, der kan indikere, at forudsætningen ikke er opfyldt.

Revisor sikrer at forudsætningen for going concern er opfyldt igennem en effektivt udført revision. Revisionen foretages med udgangspunkt i en helhedsforståelse af virksomheden og dens omgivelser samt udførsel af risikovurderingshandling og indsamling af det nødvendige revisionsbevis.

Forud for revisors vurdering, skal ledelsen, ud fra deres viden, foretage en vurdering af hvorvidt forudsætningen om going concern er opfyldt. Revisor skal ved udarbejdelse af regnskabet overveje hensigtsmæssigheden af ledelsens anvendelse af going concern. Revisor skal opnå overbevisning for ledelsens forståelse af risici forbundet med de konstaterede forhold i årsregnskabet. Dertil skal revisor overveje om ledelsens fremlagte handlingsplaner kan forventes at mindske disse risici til et acceptabelt niveau.

På grundlag af ændrede markedsforhold efter 2008 har flere forhold vist sig, at være mere relevante og nødvendige for revisor at være opmærksom på. Revisor skal blandt andet være opmærksom på låneforholdene i en virksomhed. Bankerne er mindre risikovillige, da de kan have et behov for at nedbringe deres udlån. Virksomhed kan derfor komme ud for, at banken lukker for deres kreditter uden at der er sket et fald i virksomhedens kreditværdighed.

De to mest udbredte former for besvigelser er misbrug af aktiver og regnskabsmanipulation. Hvor misbrug af aktiver kan foregå på alle organisationsniveauer, ses regnskabsmanipulation oftest på ledelsesniveau. Misbrug af aktiver kan for eksempel være, at medarbejderne tager fysiske aktiver fra virksomhedens lager, begår underslæb eller at virksomhedens aktiver bruges privat. Regnskabsmanipulation kan være bogføring af fiktive registreringer for at manipulere med driftsresultatet, eksempelvis for at forhøje varesalget og derved skabe et bedre resultatet. Undladelse, fremskyndelse eller udskydelse af indregning af begivenheder og transaktioner, som er indtruffet i regnskabsperioden falder også herunder. Regnskabsmanipulation kan også være undladelse af oplysninger, der kan påvirke de beløb, der er registreret i regnskabet.

Besvigelser er dyre for virksomhederne, ikke bare i kroner og øre, men virksomhedens omdømme er også på spil. Det er derfor vigtigt, at ledelsen forbygger besvigelser ved fungerende interne kontroller i virksomheden.

Undersøgelser viser, at omfanget og antallet af besvigelser stiger under en krise. Besvigelsestrekanten er et vigtigt redskab for revisor at benytte til revision af besvigelser. Det forhold, at virksomheden bliver betragtet som nødlidende, kan betyde at virksomheden kan have svært ved at opnå kreditter eller forlænge disse. Dette kan resultere i, at mange virksomheder føler sig nødsaget til at manipulere med tallene, for at få regnskabet til at se tilstrækkeligt ud.

Revisionshandlingerne hvorpå revisor sikrer sig at forudsætningerne for going concern er til stede har således ikke ændret sig, men markedsforholdene i en krise betyder at revisor bør være særlig opmærksom på virksomhedens låneforhold, værdiansættelser og eventuelle besvigelser.

10. Afsluttende perspektivering

I den afsluttende fase af afhandlingen og med indgangen til 2012 er det stadig et samfund præget af finanskrisen. Bedst som man tror at markederne er ved at stabilisere sig kommer der en ny ”skandale”. Flere virksomheder kan også mærke at de private kunder ikke kan betale deres regninger osv.

Der er igennem det sidste årti set kæmpe konjunkturudsving, ikke kun i Danmark, men i hele verden. Først kom IT boblen, der bristede i 2000. Denne medførte at renterne i 2004 var så lave at det havde fået gang i boligmarkederne og i det private forbrug, at det startede en nyt opsving. Derefter kom boligboblen, der i efteråret 2008 bristede og finanskrisen ramte verden.

Siden 1970 er der oplevet omkring 120 større bankkriser.⁷⁶ Der vil uden tvivl også i fremtiden opleves finansielle kriser af varierende styrke, men vi har de seneste par år været igennem et helt udsædvanligt forløb, hvor det i Danmark har været nødvendigt for staten at garantere bankernes balancer og skyde ansvarlig kapital ind i et stort antal institutter. En række danske pengeinstitutter er blevet overtaget af staten og er under afvikling. I Danmark blev der som en direkte reaktion på finanskrisen taget større politiske initiativer i form af bankpakker.

Det der vil afhjælpe en evt. Større bankkrise i fremtiden er et styrket tilsyn suppleret med makroøkonomisk balance og skærpet regulering, der skal sikre at pengeinstitutterne har tilstrækkelige stødpuder til at imødegå kriser. Ny regulering skal sikre at bankerne opbygger buffere i de gode tider, som de kan tære på i de dårlige tider, dette kan både ske gennem ændringer af regnskabsreglerne og reglerne om kapitalafdækning.⁷⁷ EU er allerede på vej med flere initiativer til strammere kapitalkravsregler, skærpede krav til styring af likviditeten og styrket regulering af løn- og bonusstrukturer i den finansielle sektor. Initiativerne skal forbygge at virksomhederne tager uhensigtsmæssige kortsigtede risici.⁷⁸

I enhver krise vi har haft i Danmark, tilpasser samfundet sig igen, på den ene eller anden måde. Hvis man ser på PwC's spørgeskemaer kan man se at f.eks. ved besvigelser er det igen gået tilbage til at misbrug af aktiver er det mest brugte. Dog er der kommet en ny trussel og det er cypercrime.

⁷⁶ Strategi 2011 tilsyn med kant, Finanstilsynet

⁷⁷ Strategi 2011 tilsyn med kant, Finanstilsynet

⁷⁸ Strategi 2011 tilsyn med kant, Finanstilsynet

11. Litteratur

Revisionsstandards:

ISA 200 – Den uafhængige revisors overordnede mål og revisionens gennemførelse i overensstemmelse med Internationale Standarder om Revision

ISA 230 - Revisionsdokumentation

ISA 240 – Revisors ansvar vedrørende besvigelser ved revision af regnskaber

ISA 300 – Planlægning af revision af regnskaber

ISA 315 – Identifikation og vurdering af risici for væsentlig fejlinformation igennem forståelse af virksomheden og dens omgivelser

ISA 320 – Væsentlighed ved planlægning og udførelse af en revision

ISA 330 – Revisors reaktion på vurderede risici

ISA 540 – Revision af regnskabsmæssige skøn, herunder regnskabsmæssige skøn over dagsværdi, og tilknyttede oplysninger

ISA 560 – Efterfølgende begivenheder

ISA 570 – Going Concern

ISA 620 – Anvendelse af en revisorudpeget eksperts arbejde

Bøger:

Titel, udgave/år, forlag, forfatter

- ◆ Auditing & Assurance Services, 2006, McGraw-Hill Education, Aasmund Eilifsen m. flere
- ◆ Going concern i retsligt perspektiv – Ledelsens og revisors ansvar, 1. udgave, Thomson Reuters, Jesper Seehausen
- ◆ Professionsetik for revisorer, udgave 1, Foreningen af statsautoriserende revisorer, Kjeld Chr. Bøg & Lars Kiertzner
- ◆ Revisors afdækning af besvigelser, 1. udgave, Forlaget Thomson, Anders Schweitz Jensen
- ◆ Revisor ansvar, 7 udgave, Thomson Reuters, Lars Bo Langsted m. flere
- ◆ Revisor regulering & rapportering, udgave 2, Thomson Reuters, Kim Fücksel m. Flere
- ◆ Økonomisk styring og virksomhedsanalyse – i et markedsorienteret perspektiv, 2. Udgave, Søren Holm-Rasmussen, Jens Oksen Jensen og Lone Hansen
- ◆ Den nye selskabslov, 1. Udgave/2009, Jurist og økonomiforbundet, Mette Neville og Karsten Engsig Sørensen

- ◆ Årsrapport efter internationale regnskabsstandarder – fra dansk praksis til IFRS, 3.udgave/2008 Forlaget Thomson, Jan Fedders og Henrik Steffensen

Artikler:

Titel, udgiver, år

- ◆ Going concern i retligt perspektiv – ledelsens og revisor ansvar, Revision & regnskabsvæsen, 2011 nr. 4
- ◆ Going concern ledelsens ansvar i relation til going concern, Revision & regnskabsvæsen, 2009 nr. 6
- ◆ Going concern revisors ansvar i relation til going concern (a), Revision & regnskabsvæsen, 2009 nr. 7
- ◆ Going concern revisors ansvar i relation til going concern (b), Revision & regnskabsvæsen, 2009 nr. 8
- ◆ Going concern og den finansielle krise, del 1, Inspi 2009, nr. 5
- ◆ Going concern og den finansielle krise, del 2, Inspi 2009, nr. 6
- ◆ Going concern og den finansielle krise, del 2, Inspi 2009, nr. 9
- ◆ Revision i en krisetid, Revision & regnskabsvæsen, 2009 nr. 2
- ◆ Revision i en recessionsperiode, Inspi, 2009 nr. 2
- ◆ Revisors afdækning af besvigelser set i nyt lys, Revision & regnskabsvæsen, 2009 nr. 12
- ◆ Krise og bankkrak udløser mere svindel, Berlingske Business, 29. november 2011
- ◆ Store virksomheder klemmes på kreditten, Børsen, 28. november 2011
- ◆ Slap revision af konkurskandidater, Børsen 10. juni 2011
- ◆ Regnskabsfolket på skiftesporet, Berlingske 11. december 2011
- ◆ Dansk paradys for firmasvindlere, Politiken 6. januar 2010
- ◆ Eksplosion i regnskabsfusk, Berlingske 19. november 2009
- ◆ Tilsyn gransker revisorer i konkurssager, 5. januar 2011
- ◆ Flere sminkede regnskaber på vej, Børsen 30. marts 2009
- ◆ Krisetider giver boom i firmasvindel, Børsen 12. februar 2010

Publikationer:

Titel, udgiver, år

- ◆ The Global Economic Crime Survey, PwC, 2009
- ◆ Virksomhedskriminalitet I Danmark 2009, PwC, 2009

- ◆ The Global Economic Crime Survey, PwC, 2011
- ◆ Virksomhedskriminalitet I Danmark 2011, PwC, 2011
- ◆ Strategi 2011, Tilsyn med kant, Finanstilsynet
- ◆ Nationalbankens udlånsundersøgelse og DI's kreditundersøgelse: Prisen på kredit er stigende, DI Organisation for erhvervslivet, 10. oktober 2011

Lovgivning:

Årsregnskabsloven

Revisorloven

Selskabsloven

12. Figuroversigt

Figur 1.1 - Erklærede konkurser	side 4
Figur 1.2 - Afhandlingens struktur	side 8
Figur 2.1 - Pengeinstitutternes indlånsoverskud	side 14
Figur 2.1 - Virksomheden og dens omverden	side 16
Figur 2.2 - Agentteorien	side 23
Figur 7.1 - Besvigelsestrekanten	side 74
Figur 8.1 - Omfang af virksomhedskriminalitet	side 83
Figur 8.2 - Udvikling i virksomhedskriminalitet	side 83

13. Anvendte forkortelser

ISA = International Standard om revision

IAS = Regnskabsstandarder

RL = Revisorloven

SEL = Selskabsloven

ÅRL = Årsregnskabsloven

FSR = Foreningen af statsautoriserede revisorer

FRR = Foreningen af registrerede revisorer